ВІСНИК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КБ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

Видавець: Видавнича організація —
«Юрінком Інтер»
Адреса: 04209, м. Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 31-б

Завідувач
редакційного відділу Секретаріату
Конституційного Суду України –
В. Тичина
тел. 238-10-32

Відповідальний секретар –
К. Пігнаста
тел. 238-11-54,
e-mail: court@ccu.gov.ua

Президент
видавничої організації
"Юрінком Інтер",
кандидат юридичних наук
В. Ковальський
e-mail: kovalsky@yurincom.kiev.ua

5
2007

© Конституційний Суд України, 2007

РЕДАКЦІЙНА РАДА

А. Стрижак – *Голова Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук (голова Редакційної ради)*

І. Домбровський – *суддя Конституційного Суду України*

В. Авер'янов – *завідувач відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор*

В. Кампо – *суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук (заступник голови Редакційної ради)*

М. Козюбра – *суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України*

О. Копиленко – *директор Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України*

М. Костицький – *суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України*

П. Мартиненко – *суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, професор*

О. Мироненко – *суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПрН України (заступник голови Редакційної ради)*

П. Пацурківський – *декан юридичного факультету Чернівецького національного універ-ситету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор*

В. Пшеничний – *суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук*

П. Рабінович – *професор кафедри теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук*

А. Селіванов – *Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор*

С. Станік – *кандидат юридичних наук*

П. Стецюк – *суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук*

В. Тихий – *суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України*

П. Ткачук – *суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук*

Л. Чубар – *суддя Конституційного Суду України у відставці*

В. Шаповал – *суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор*

С. Шевчук – *професор кафедри публічного права юридичного факультету Міжнародного Соломонового університету, кандидат юридичних наук*

Згідно з постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 р. № 1-05/07 "Вісник Конституційного Суду України" включено до переліку наукових фахових видань

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України 6

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) 10

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) 16

Окрема думка судді Конституційного Суду України Ткачука П.М.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) 19

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шаталовича Володимира Костянтиновича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 37 Закону України «Про державну службу» 22

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України 25

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Пре-

зидента України «Про Перелік посад керівників військових формувань, правоохоронних органів, органів дипломатичної служби, кандидатури для призначення на які погоджуються з Президентом України» від 4 грудня 2006 року № 1025 27

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Оріана» щодо офіційного тлумачення положень статей 328, 356 Цивільного процесуального кодексу України 30

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 124 Конституції України, частини другої статті 2, частини другої статті 4, частини першої статті 17, статті 104 Кодексу адміністративного судочинства України. 33

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кузуба Миколи Івановича про офіційне тлумачення положень абзацу третього статті 50 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». 35

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об'єктів в місті Києві» 38

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо запобігання діям, які порушують Конституцію та закони України» 40

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» 42

Ухвала Конституційного Суду України
про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій 44

Ухвала Конституційного Суду України
про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Нестеренка Михайла Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень статті 16 Закону України «Про власність», статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України 47

А. Стрижак. До 11-ї річниці утворення Конституційного Суду України 49

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

М. Білак (Тесленко). Розподіл повноважень: політична вигода чи конституційна відповідальність? 55

В. Ковальський. Конституційні засади визначення завдань кримінального закону 62

М. Савчин. Природа актів Конституційного Суду України: теоретико-методологічні аспекти 71

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

С. Владиченко. Про деякі особливості американської моделі захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції 79

ДО 300-РІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА

Параграф перший Конституції Пилипа Орлика. Науковий коментар 85

МІЖНАРОДНІ ЗВЯ'ЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Травень — жовтень 2007 року 89

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України

м. Київ
9 жовтня 2007 року
№ 7-рп/2007

Справа № 1-25/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича — суддя-доповідач,
Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні положень частини четвертої статті 94 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Домбровського І.П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 51 народний депутат України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Основного Закону України автори конституційного подання обгрунтовують неоднозначним їх розумінням при підписанні та офіційному оприлюдненні законів, прийнятих Верховною Радою України під час повторного розгляду.

При цьому народні депутати України наголошують на такому.

Верховна Рада України 16 березня 2006 року повторно розглянула Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України», повернений Президентом України, і прийняла його в цілому в новій редакції, повністю врахувавши пропозиції Президента України до цього Закону від 14 березня 2006 року.

Також Верховна Рада України 4 квітня 2006 року повторно розглянула Закон України «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про статус народного депутата України», повернений главою держави, і подолала вето Президента України. Голова Верховної Ради України IV скликання підписав ці закони і направив їх Президенту України на підпис.

За інформацією суб'єкта права на конституційне подання, Президент України в десятиденний термін закони не підписав, а надіслав листа до Верховної Ради України з обгрунтуванням своєї позиції щодо неконституційності їх окремих положень.

Автори клопотання посилаються на статтю 132 Регламенту Верховної Ради України (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., №№ 23—25, ст. 202), якою встановлено, що «у разі якщо Президент України не підписав закон, прийнятий Верховною Радою під час повторного розгляду не менш як двома третинами голосів народних депутатів від її конституційного складу, Голова Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднює такий закон і опубліковує за своїм підписом», і стверджують, що такий закон мав би оприлюднюватися та опубліковуватися за підписом однієї й тієї ж посадової особи.

У зв'язку з цим народні депутати України просять роз'яснити:

«1. Чи може Голова Верховної Ради України V скликання оприлюднювати закони, що містять підпис Голови Верховної Ради України IV скликання, з урахуванням необхідності дотримання конституційної норми щодо невідкладного оприлюднення закону за вищенаведених у цьому конституційному поданні обставин?

2. Чи буде додержано встановленої Конституцією України процедури набрання чинності законом у разі підписання закону, прийнятого Верховною Радою України попереднього скликання, Головою Верховної Ради України нинішнього скликання та чи буде це відповідати конституційній вимозі щодо невідкладності офіційного оприлюднення законів Головою Верховної Ради України у разі не підписання Президентом України закону, повторно прийнятого Верховною Радою України не менш як двома третинами голосів народних депутатів України від її конституційного складу?

3. Чи мають, до офіційного оприлюднення цих законів, вищезазначені питання регулюватися Регламентом Верховної Ради України або іншим законодавчим актом у контексті вимог частини другої статті 19 та частини четвертої статті 94 Конституції України?».

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному поданні, виходить з такого.

2.1. Частина четверта статті 94 Конституції України передбачає, що «якщо під час

повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом».

2.2. Перше та друге питання, порушені народними депутатами України в конституційному поданні, зводяться до необхідності тлумачення другого речення частини четвертої статті 94 Конституції України. Тобто суб'єкт права на конституційне подання хоче з'ясувати, чи має право діючий Голова Верховної Ради України оприлюднювати і опубліковувати закони, підписані попереднім Головою Верховної Ради України і не підписані та не оприлюднені Президентом України в установлений десятиденний термін, з урахуванням конституційної вимоги щодо невідкладного вчинення таких дій.

У законодавчій процедурі забезпечується безперервність і наступність у проходженні законопроекту шляхом унормованих послідовних дій суб'єктів права на законодавчу ініціативу, органів Верховної Ради України, її Голови, Президента України, які завершуються лише після оприлюднення та опублікування закону.

Одним із суб'єктів законодавчої процедури є Голова Верховної Ради України. Його повноваження визначені, зокрема, в статтях 88, 94 Конституції України. Особливість правовідносин, пов'язаних із законотворенням, полягає в тому, що зазначений суб'єкт відповідно до чинного законодавства в обов'язковому порядку повинен мати статус Голови Верховної Ради України. У разі якщо особа втратила таку посаду, вона перестає бути суб'єктом законодавчої процедури в указаному статусі, однак самі правовідносини у зв'язку з цим не припиняються. Суб'єкт — Голова Верховної Ради України — продовжує в конституційних межах брати участь у правовідносинах, пов'язаних із законодавчою процедурою, обсяг його повноважень залишається таким же. Тому всі дії, вчинені попереднім Головою Верховної Ради України, є юридично значущими і в необхідних випадках потребують свого продовження.

Таким чином, є підстави вважати, що в контексті частини четвертої статті 94 Основного Закону України підписання попереднім Головою Верховної Ради України закону при його надісланні Президенту України є юридичним фактом, обов'язковим для визначених законом подальших дій діючого Голови Верховної Ради України.

2.3. Конституція України закріпила в частині четвертій статті 94 обов'язок Голови Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднити і опублікувати закон, прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу.

Законодавча процедура передбачає послідовні взаємопов'язані дії всіх її суб'єктів, що забезпечує поступальний розвиток і вдосконалення чинного законодавства. Встановлення на певних її етапах вимог щодо невідкладності, зумовлених або оціночним уявленням суб'єкта про важливість акта (визнання законопроекту невідкладним), або особливою ситуацією, пов'язаною з поверненням процедури до унормованих меж, зобов'язує уповноважених суб'єктів вчиняти дії щодо цього акта в пріоритетному порядку. Отже, вживання законодавцем терміна «невідкладно» має на меті забезпечити безперервність та поступальність законодавчої процедури.

Тому частина четверта статті 94 Конституції України встановлює обов'язок Голови Верховної Ради України завершити законодавчу процедуру у зв'язку з непідписанням Президентом України законодавчого акта протягом десяти днів. Офіційне оприлюднення та опублікування за таких обставин не може бути розтягнуте в часі, а повинно здійснюватися раніше інших актів, позачергово.

2.4. У конституційному поданні порушується питання про те, чи мають до офіційного оприлюднення та опублікування законів зазначені питання регулюватися Регла-

ментом Верховної Ради України або іншим законодавчим актом у контексті вимог частини другої статті 19 та частини четвертої статті 94 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що по суті в поданні йдеться не про офіційне тлумачення норми Конституції України, а про надання правової консультації, що не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 3 статті 45, статтями 51, 62, 63, 65, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

вирішив:

1. У контексті конституційного подання положення другого речення частини четвертої статті 94 Конституції України необхідно розуміти так, що діючий Голова Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднює і опубліковує закон, прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу під час повторного розгляду і не підписаний та не оприлюднений Президентом України протягом десяти днів, якщо попередній Голова Верховної Ради України не вчинив таких дій.

2. Положення частини четвертої статті 94 Конституції України щодо невідкладності офіційного оприлюднення та опублікування Головою Верховної Ради України закону, у разі якщо Президент України не підписав та не оприлюднив його протягом десяти днів, треба розуміти так, що Голова Верховної Ради України зобов'язаний офіційно оприлюднити і опублікувати такий закон у пріоритетному порядку — раніше інших актів.

3. Припинити конституційне провадження у справі в частині офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 94 Конституції України щодо нормативного регулювання законодавчої процедури до офіційного оприлюднення законів на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питання, порушеного в конституційному поданні.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування)

м. Київ
16 жовтня 2007 року
№ 8-рп/2007

Справа № 1-16/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича — доповідача,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 490) з наступними змінами, статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 33, ст. 175) з наступними змінами, статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 року № 2728-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 5, ст. 29) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу».

Заслухавши суддю-доповідача Дідківського А.О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 47 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу», відповідно до яких граничний вік перебування на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування, а також на дипломатичній службі становить 60 років для чоловіків і 55 років для жінок.

Народні депутати України вважають, що зазначені положення цих законів ставлять громадян, які однаковою мірою відповідають вимогам професійної правосуб'єктності, у нерівні правові умови щодо зайняття одних і тих самих посад виключно за ознакою віку і таким чином обмежують встановлені Конституцією України гарантії рівних можливостей реалізації конституційного права громадян на працю.

З посиланням на частину другу статті 24 Конституції України автори конституційного подання стверджують, що вік слід відносити саме до «інших ознак», за якими не може бути встановлено обмежень прав і свобод громадян.

Як зазначають народні депутати України, робота працівників органів місцевого самоврядування, державних службовців та дипломатів незалежно від посад, які вони займають, не обумовлена особливими вимогами, умовами або правилами професійної діяльності, які б слугували об'єктивним обгрунтуванням встановлення вікових обмежень для її виконання.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, вікові обмеження, передбачені оспорюваними положеннями зазначених законів, не грунтуються на спеціальних вимогах щодо зайняття посад, є дискримінаційними щодо реалізації права на працю, а тому суперечать частинам першій, другій статті 24, частині другій статті 38, частинам першій, другій статті 43 Конституції України.

2. З метою дослідження порушених у конституційному поданні питань Конституційний Суд України звернувся до органів державної влади, наукових установ та вищих навчальних закладів.

Свою позицію щодо конституційності положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» виклали Президент України, Голова Верховної Ради України, Міністерство юстиції України, Міністерство закордонних справ України, Головне управління державної служби України, фахівці юридичних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

3. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Відповідно до частин першої, другої статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він

вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності.

Конституційне право громадян на працю означає можливість кожного заробляти собі на життя працею, вільно вибирати професію чи спеціальність відповідно до своїх здібностей і бажань, реалізовувати свої бажання щодо зайняття працею за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності або самостійно забезпечувати себе роботою.

Конституційний Суд України у Рішенні від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004 (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) сформулював правову позицію стосовно того, що за своєю природою право на працю є невідчужуваним і по суті означає забезпечення саме рівних можливостей кожному для його реалізації. Реалізація права громадянина на працю здійснюється шляхом укладання трудового договору і виконання кола обов'язків за своєю спеціальністю, кваліфікацією або посадою (абзаци другий, третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Виходячи із зазначеної позиції можна стверджувати, що право на працю означає не гарантування державою працевлаштування кожній особі, а забезпечення саме рівних можливостей для реалізації цього права.

Державна служба та служба в органах місцевого самоврядування є одним з видів трудової діяльності громадян.

3.2. Згідно з частиною другою статті 38 Конституції України громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Зазначена норма Основного Закону України не передбачає поділу державної служби на службу в органах законодавчої, виконавчої і судової влади. З частини другої статті 38 та пункту 12 частини першої статті 92 Конституції України, за яким виключно законами України визначаються основи державної служби, випливає, що державна служба єдина за своїми основами. Інститут державної служби врегульований Законом України «Про державну службу», а її особливості в апаратах окремих органів, зокрема дипломатичної служби, державної податкової служби тощо, визначаються законами про ці органи.

Служба в органах місцевого самоврядування, які за Конституцією України не є органами державної влади, відповідно до частини другої статті 38 та пункту 15 статті 92 Конституції України регулюється Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Порівняльний аналіз положень законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» дає підстави стверджувати про єдиний підхід законодавця до проходження служби як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування.

Право рівного доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування є юридичною можливістю і не означає його негайної і беззастережної реалізації.

Доцільність законодавчого встановлення граничного віку перебування на державній службі, в тому числі на дипломатичній службі та на службі в органах місцевого самоврядування, обумовлена завданнями і функціями цих органів, особливим характером їх діяльності.

Так, згідно зі статтею 1 Закону України «Про державну службу» державна служба в Україні — це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Стаття 1 Закону України «Про дипломатичну службу» визначає, що дипломатична служба — це професійна діяльність гро-

мадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном. У статті 1 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» наголошується, що служба в органах місцевого самоврядування — це професійна на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Досягнення граничного віку віднесено до підстав для припинення державної служби (пункт 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу»), служби в органах місцевого самоврядування (абзац шостий частини першої статті 20 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування») та дипломатичної служби (пункт 3 частини другої статті 41 Закону України «Про дипломатичну службу»).

Слід зазначити, що окремі положення вказаних законів передбачають можливість продовження терміну перебування на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування, що дозволяє враховувати індивідуальні професійні якості, творчий потенціал осіб, які досягли граничного віку перебування на відповідній службі.

Отже, встановлення законодавцем граничних вікових обмежень на зайняття посад державними службовцями та працівниками органів місцевого самоврядування у межах реалізації своїх повноважень не може розцінюватися як порушення принципу рівності.

3.3. Зміст закріпленого частиною другою статті 38 Конституції України права доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування базується на конституційному принципі рівності громадян.

Гарантована частиною першою статті 24 Конституції України рівність громадян перед законом означає рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені. Але всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов'язані з ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України. Зазначений принцип визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним. Так, органам державної влади у сфері проведення відповідної політики економічного або соціального характеру надається можливість на власний розсуд встановлювати обмеження з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи.

Наведене підтверджується правовою позицією, викладеною Конституційним Судом України в абзацах четвертому, п'ятому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004 (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу), згідно з якою конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності.

Крім того, Конституційний Суд України констатував у цьому Рішенні, що з урахуванням особливого (специфічного) характеру діяльності законодавством України встановлено певні відмінності, зокрема граничні вікові обмеження на зайняття посад, щодо державних службовців (працівників правоохоронних органів), військовослужбовців, працівників, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, тощо.

Таким чином, гарантовані частиною першою статті 24 Конституції України рівність прав і свобод громадян та їх рівність перед законом, а також неприпустимість при-

вілеїв чи обмежень за ознаками, визначеними частиною другою цієї статті, не перешкоджають встановлювати відмінності у правовому регулюванні праці щодо осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій.

3.4. Стосовно порушеного в конституційному поданні питання про віднесення віку до «інших ознак», за якими не може бути привілеїв чи обмежень, слід зазначити таке.

У частині другій статті 24 Конституції України вік відсутній у переліку ознак, за якими не може бути привілеїв чи обмежень. Не можна віднести вік і до «інших ознак», що згадуються у зазначеному положенні.

Вік як тривалість життя людини, період часу, який виділяється за певними ознаками, є змінною категорією. Громадяни послідовно переходять з однієї вікової категорії в іншу, втрачаючи встановлені для осіб даного віку певні права та привілеї, позбавляючись відповідних обмежень у правах і набуваючи інших прав, встановлених для відповідної вікової категорії. В цьому всі люди рівні і відрізняються лише за віком. Тому встановлення вікових обмежень не може вважатися порушенням принципу правової рівності громадян.

Граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування фактично є пенсійним віком для цієї категорії працівників.

Конституційний Суд України в мотивувальній частині Висновку у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 46 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 2 червня 1999 року № 2-в/99 (справа про внесення змін до статті 46 Конституції України) зазначив, що на пенсійний вік громадян впливає ряд чинників — економічний стан суспільства, рівень зайнятості, вікова структура населення тощо. Саме тому пенсійний вік, як правило, регулюється звичайними законами.

Правову позицію недискримінаційності вимог щодо віку Конституційний Суд України висловив і в Рішенні від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000 (справа про віковий ценз), в якому стверджується, що встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності (стаття 24 Конституції України), адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини); «критерієм у законодавчому встановленні кваліфікаційних вимог до віку є доцільність» (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини).

Отже, встановлення законодавцем граничного віку перебування на відповідній службі є питанням соціальної або економічної доцільності. Особливі правила та умови, засновані на специфічних вимогах до праці, не обмежують право на працю і гарантію рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності.

Посилання авторів клопотання на мотивацію, яку застосовував Конституційний Суд України у Рішенні Конституційного Суду України від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004, розглядаючи питання щодо неконституційності положення абзацу другого частини першої статті 39 Закону України «Про вищу освіту», є необгрунтованим і не може враховуватися при вирішенні питання щодо конституційності оспорюваних положень законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», оскільки правова позиція Конституційного Суду України у тій справі грунтувалася саме на розмежуванні характеру діяльності керівників вищих навчальних закладів та державних службовців (абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

3.5. Що стосується наведених народними депутатами України міжнародно-правових актів як підтвердження неправомірності встановлення граничного віку перебування на відповідній службі, то Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 року держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються за-

коном, і лише остільки, оскільки це сумісно з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві (стаття 4).

У пункті 2 статті 1 Конвенції Міжнародної організації праці про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 року № 111 встановлено, що «будь-яке розрізнення, недопущення або перевага відносно певної роботи, що грунтується на її специфічних вимогах, дискримінацією не вважається».

Відповідно до пункту 5 розділу II Рекомендації Міжнародної організації праці щодо літніх працівників 1980 року № 162 у виключних випадках можуть встановлюватися вікові обмеження з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи.

Такий саме підхід був застосований і Радою Європейського Союзу у статті 6 Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, яка встановлює загальні рамки рівного ставлення при працевлаштуванні та в трудовій діяльності і передбачає, що держави-члени можуть визначати, що різниця у ставленні за ознакою віку не становить дискримінацію, якщо в контексті національного права вона є об'єктивно та раціонально обгрунтованою правомірною метою, включаючи легітимну політику у сфері працевлаштування, ринку праці і завдань професійного навчання, та якщо засоби досягнення такої мети є належними і необхідними.

Таким чином, міжнародно-правові акти допускають можливість встановлювати в національному законодавстві певні вікові обмеження на зайняття окремими видами трудової діяльності.

Зазначене дає підстави для висновку, що положення статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу», якими встановлено граничний вік перебування на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування та на дипломатичній службі, відповідають частинам першій, другій статті 24, частині другій статті 38, частинам першій, другій статті 43 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 39, 51, 61, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення статті 23 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII з наступними змінами, статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-III з наступними змінами, статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 року № 2728-III з наступними змінами, якими встановлено граничний вік перебування на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування та на дипломатичній службі.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій)

м. Київ
16 жовтня 2007 року
№ 9-рп/2007

Справа № 1-3/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2365-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 23, ст. 118).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства юстиції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні».

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1.1. Суб'єкт права на конституційне подання — Міністерство юстиції України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення

положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (далі — Закон), якими передбачено, що політична партія протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечує утворення та реєстрацію в порядку, встановленому Законом, своїх обласних, міських, районних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим.

При цьому автор клопотання, посилаючись на відповідну судову практику, вказує на неоднозначність у розумінні Міністерством юстиції України та Верховним Судом України передусім положень Закону щодо кількості партійних організацій обласного рівня.

1.2. Досліджуючи матеріали справи, Конституційний Суд України в аспекті цієї частини конституційного подання керується тим, що згідно з частиною другою статті 133 Конституції України до складу України входять двадцять сім адміністративно-територіальних одиниць обласного і прирівняного до них рівня: Автономна Республіка Крим, двадцять чотири області, міста Київ, Севастополь.

Рішенням Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні всі перелічені адміністративно-територіальні одиниці визнані такими, що мають рівний статус і права у питаннях, пов'язаних зі створенням політичних партій, тому положення частини шостої статті 11 Закону щодо вимоги до кожної політичної партії стосовно обов'язковості утворення партійних організацій в Автономній Республіці Крим визнано неконституційним.

Виходячи з цього положення частини шостої статті 11 Закону, згідно з яким політична партія забезпечує утворення та реєстрацію в порядку, встановленому Законом, своїх обласних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі, Автономній Республіці Крим, слід розуміти як обов'язок політичної партії утворити та зареєструвати обласні і прирівняні до них партійні організації не менш як у чотирнадцяти з двадцяти семи адміністративно-територіальних одиниць України, перелічених у частині другій статті 133 Конституції України.

Законом також передбачено, що реєстрація обласних та прирівняних до них партійних організацій здійснюється відповідними органами юстиції лише після реєстрації політичної партії Міністерством юстиції України (частина сьома статті 11). Перелік статутних органів політичної партії і порядок їх утворення визначаються статутами політичних партій з дотриманням основних засад, встановлених Законом (стаття 8).

Таким чином, в Україні кожна політична партія може утворити двадцять чотири обласні партійні організації і прирівняні до них республіканську партійну організацію Автономної Республіки Крим та міські партійні організації Києва і Севастополя. Наявність обласних і прирівняних до них партійних організацій менш як у чотирнадцяти з перелічених адміністративно-територіальних одиниць України відповідно до статті 24 Закону є підставою для вирішення питання про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії.

2.1. Необхідність в офіційному тлумаченні інших положень частини шостої статті 11 Закону Міністерство юстиції України обгрунтовує тим, що «цією нормою не чітко визначена кількість міських, районних організацій, які повинна утворити та зареєструвати політична партія в більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим».

2.2. Конституційний Суд України, дослідивши наведені положення частини шостої статті 11 Закону в системному зв'язку з іншими його нормами, дійшов висновку, що питання стосовно кількості партійних організацій районного рівня, які повинна утворити кожна зареєстрована політична партія у шестимісячний термін, не унормовано належним чином ні частиною шостою статті 11 Закону, ні іншими його положеннями.

Створення структури партійних організацій політичних партій належить до основоположних засад їх діяльності. Відповідно до пункту 11 частини першої статті 92

Конституції України засади утворення і діяльності політичних партій визначаються виключно законами України. Тому питання стосовно визначення кількості партійних організацій районного рівня, які необхідно утворити політичним партіям, є компетенцією Верховної Ради України. У зв'язку з цим конституційне провадження у справі про офіційне тлумачення у цій частині наведених положень частини шостої статті 11 Закону підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питання, порушеного в конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 3 статті 45, статтями 51, 63, 65, 69, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні», якими передбачається, що політична партія протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечує утворення та реєстрацію своїх обласних, міських організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим, треба розуміти як обов'язок кожної політичної партії забезпечити утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України з перелічених у частині другій статті 133 Конституції України.

2. Припинити конституційне провадження у справі про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» щодо визначення кількості партійних організацій районного рівня, які необхідно утворити політичним партіям.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Ткачука П.М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій)

Конституційний Суд України у Рішенні від 16 жовтня 2007 року № 9-рп/2007 (далі — Рішення) дав офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (далі — Закон), якими передбачено, що «політична партія протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечує утворення та реєстрацію в порядку, встановленому цим Законом, своїх обласних, міських, районних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим».

У Рішенні зазначається, що вказані положення треба розуміти як обов'язок кожної політичної партії забезпечити утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України з перелічених у частині другій статті 133 Конституції України.

Приймаючи Рішення, Конституційний Суд України мав виходити з такого.

Основний Закон держави встановив демократичний лад в Україні і визначив, що суспільне життя ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Для задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів громадян, захисту їхніх прав і свобод Конституція України закріпила право громадян на свободу об'єднання у політичні партії.

Політичні партії покликані сприяти формуванню та реалізації політичної волі громадян. Їх діяльність тісно пов'язана із здійсненням державної влади: вони беруть участь у виборах, у формуванні Верховної Ради України та представницьких органів на місцях, на основі партійного представництва утворюються депутатські фракції у парламенті та парламентська більшість (коаліція депутатських фракцій), формується склад Кабінету Міністрів України. Через своїх представників політичні партії беруть участь (реалізують свої програмні цілі і завдання) у діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Свобода об'єднання у політичні партії та їх діяльність є ознакою демократичного суспільства, перешкодою узурпації державної влади, формуванню авторитарних чи тоталітарних політичних режимів.

Значна роль політичних партій у суспільному житті і, зокрема, у здійсненні державної влади та місцевого самоврядування обумовила встановлення Конституцією і законами України ряду обмежень та вимог щодо їх організації і діяльності, що є правомірним фактором.

Політичні партії, формуючись виключно на основі вільного волевиявлення громадян і керуючись у внутрішніх відносинах власними правилами (статутами), у суспільному житті, як суб'єкти політичної системи, що беруть участь у здійсненні влади, управлінні суспільством в цілому, мають провадити свою діяльність на підставах і в порядку, визначених законом.

Конституційний Суд України, приймаючи Рішення, недостатньо врахував роль і місце політичних партій у суспільному житті та конституційно-правові вимоги щодо їх утворення і діяльності.

Зокрема, статтею 3 Закону встановлено, що політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом. Така вимога законодавця базується на необхідності утвердження державного суверенітету і збереження унітарності України (стаття 2 Конституції України).

З метою забезпечення всеукраїнського статусу політичних партій у статті 10 Закону передбачена вимога — вже на стадії створення політичної партії мати підтримку не менше десяти тисяч громадян України у формі їх підписів. При цьому підписи громадян на підтримку створення політичної партії повинні збиратися практично на всій території України — не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей, міст Києва і Севастополя та не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим.

Отже, дотримання зазначених вимог Закону дає можливість уже на стадії створення політичної партії закладати підвалини її всеукраїнського статусу. Але реально згідно зі статтею 3 Закону всеукраїнський статус політичні партії повинні мати у процесі діяльності, а це означає, що вони зобов'язані мати відповідну територіальну сферу діяльності, їх організації мають діяти (бути зареєстрованими) у визначених Законом адміністративно-територіальних одиницях. Саме на закріплення всеукраїнського статусу політичних партій у процесі їх діяльності спрямована частина шоста статті 11 Закону, яка є предметом офіційного тлумачення.

Застосовуючи граматичний, логічний, системний і телеологічний способи при тлумаченні частини шостої статті 11 Закону, можна дійти такого висновку.

Суть зазначених положень зводиться до визначення рівнів та кількості адміністративно-територіальних одиниць, у яких мають бути зареєстровані організації політичних партій. Такими одиницями є Автономна Республіка Крим, область, місто, район. Що стосується кількості, то вона в одному випадку логічно випливає з тексту Закону, в іншому — означена формою «у більшості». Виходячи з того, що положення Закону перебувають у системному зв'язку, зокрема з того, що статтею 10 Закону передбачена на стадії створення політичної партії її підтримка громадянами не менш як у двох третинах областей, то на стадії діяльності політичної партії для забезпечення її всеукраїнського статусу потрібна принаймні така ж або ширша сфера підтримки і діяльності.

Таким чином, є підстави для висновку, що частиною шостою статті 11 Закону передбачена необхідність утворення та реєстрації всіх обласних, республіканської в Автономній Республіці Крим та міських у містах Києві і Севастополі організацій політичної партії.

При цьому міські і районні організації за змістом частини шостої статті 11 Закону повинні утворюватися і реєструватися у більшості областей України. Такою більшістю згідно зі статтею 133 Конституції України слід вважати тринадцять і більше областей. Крім того, міські і районні організації мають утворюватися та реєструватися конкретно в Автономній Республіці Крим, у містах Києві і Севастополі.

Здійснюючи тлумачення вказаних положень, слід вбачати в них конституційно-правовий смисл, зокрема щодо створення можливостей для реалізації громадянами України своїх конституційних прав: права на свободу об'єднання в політичні партії, права на участь в управлінні державними справами, права бути обраним до органів державної влади тощо. Утворення та реєстрація всіх обласних організацій, міських у містах Києві і Севастополі, республіканської в Автономній Республіці Крим принаймні дає можливість громадянам України реалізувати зазначені права і водночас є фактором, який забезпечує всеукраїнський статус політичної партії.

Стосовно того, що в частині шостій статті 11 Закону у структурі організацій політичної партії не зазначена республіканська організація, є підстави вважати, що від-

булася механічна втрата частини тексту статті 11 при прийнятті Закону, зокрема при заміні словосполучення «місцеві осередки» на словосполучення «обласні, міські, районні організації».

Що ж до кількості міст і районів в Автономній Республіці Крим, областях, у містах Києві та Севастополі, в яких мають бути створені та зареєстровані організації політичної партії, то, на наш погляд, законодавець не мав на меті її визначати, а тому і не означив у частині шостій статті 11 Закону. Цей підхід законодавця не слід вважати таким, що обмежує реалізацію громадянами України прав, передбачених статтями 36, 38 Конституції України, його необхідно розцінювати як надання можливості політичним партіям на цих рівнях самостійно визначатись у територіальній організації своєї діяльності.

Отже, надане Конституційним Судом України тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону щодо того, що політична партія має забезпечити утворення та реєстрацію «своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України з перелічених у частині другій статті 133 Конституції України», є таким, що не відображає смислу цих положень Закону.

Причиною надання такого роз'яснення є недостатнє з'ясування сутності адміністративно-територіального устрою України та статусу адміністративно-територіальних одиниць, вимог Закону щодо забезпечення всеукраїнського статусу політичних партій.

На Рішення у цій справі значно вплинуло попереднє Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 (справа про утворення політичних партій в Україні), яким положення статті 10 Закону щодо необхідності збору підписів у двох третинах районів Автономної Республіки Крим для утворення політичної партії та положення статті 11 Закону щодо необхідності утворення та реєстрації міських та районних організацій політичної партії в Автономній Республіці Крим визнані неконституційними.

Зв'язаний недостатньо вмотивованим Рішенням від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007, Конституційний Суд України не зміг об'єктивно з'ясувати суть положень частини шостої статті 11 Закону в їх органічному зв'язку, оскільки вважав частину з них неконституційними.

Крім того, в Рішенні міститься суперечність. У його мотивувальній частині зроблено висновок, що структура партійних організацій політичних партій є основоположною засадою їх діяльності і тому відповідно до пункту 11 частини першої статті 92 Конституції України повинна визначатися виключно законами України. Водночас при тлумаченні частини шостої статті 11 Закону Конституційний Суд України проігнорував вказану в ній структуру партійних організацій політичних партій, допустив некоректність, прирівнявши до обласних республіканську і міські партійні організації Києва та Севастополя, що також зумовило неправильну інтерпретацію частини шостої статті 11 Закону.

Наслідком прийняття такого Рішення може бути відсутність структур політичних партій у місті Києві — столиці держави (політичному центрі України) і в таких важливих адміністративно-територіальних одиницях, як Автономна Республіка Крим і місто Севастополь, що не узгоджується з вимогами Закону щодо забезпечення всеукраїнського статусу політичних партій.

Суддя Конституційного Суду України **П. Ткачук**

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шаталовича Володимира Костянтиновича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 37 Закону України «Про державну службу»

м. Київ
4 липня 2007 року
№ 33-у/2007

Справа № 2-20/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Домбровського Івана Петровича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича — суддя-доповідач,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шаталовича Володимира Костянтиновича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII в редакції Закону України від 16 січня 2003 року № 432-IV (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 490; 2003 р., № 14, ст. 97).

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Шаталович В.К. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 37 Закону України «Про державну службу» (далі — Закон) щодо права осіб на одержання пенсії державних службовців за умови досягнення встановленого законодавством пенсійного віку, наявності не менше 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій

посад державних службовців, незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначеної норми Закону автор клопотання обґрунтовує різним застосуванням судами загальної юрисдикції цієї норми при призначенні пенсії державних службовців, що призвело до порушення його конституційних прав.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 22 березня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42), факти неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів свідчить про відсутність фактів неоднозначного застосування положень частини другої статті 37 Закону судами України, іншими органами державної влади.

Рішення судів загальної юрисдикції, які автор клопотання навів як доказ неоднозначного застосування судами зазначених положень Закону, зокрема постанова апеляційного суду Чернівецької області від 1 березня 2006 року у справі про призначення громадянину Шаталовичу В.К. пенсії державного службовця та ухвала цього ж апеляційного суду від 10 грудня 2003 року у справі про призначення громадянину Романюку А.П. пенсії державного службовця, були оскаржені до Вищого адміністративного суду України у касаційному порядку.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 25 січня 2007 року залишив постанову апеляційного суду Чернівецької області від 1 березня 2006 року у справі Шаталовича В.К. без змін, обґрунтовуючи це тим, що суд апеляційної інстанції не допустив порушень норм матеріального та процесуального права, а його касаційну скаргу — без задоволення. Постановою від 2 листопада 2006 року Вищий адміністративний суд України скасував ухвалу апеляційного суду Чернівецької області від 10 грудня 2003 року у справі громадянина Романюка А.П., мотивуючи це тим, що апеляційний суд допустив помилку в застосуванні норм матеріального права.

Згідно з правовими позиціями Конституційного Суду України скасовані судами вищої інстанції рішення не можуть враховуватися при вирішенні питання про неоднозначність застосування судами норм законодавства (Ухвала від 27 грудня 2001 року № 40-у/2001); врахування скасованих рішень для встановлення неоднозначності застосування положень законів України фактично призвело б до перевірки правильності і законності прийнятих судами загальної юрисдикції рішень у конкретних справах, що не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 19 лютого 2004 року № 16-у/2004).

Таким чином, конституційне звернення Шаталовича В.К. не відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», а тому підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шаталовича Володимира Костянтиновича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII в редакції Закону України від 16 січня 2003 року № 432-IV на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України

м. Київ
4 липня 2007 року
№ 27-уп/2007

Справа № 1-20/2007

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Домбровського Івана Петровича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича — суддя-доповідач,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Лилака Д.Д. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Кабінет Міністрів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 части-

ни першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України в аспекті таких питань:

«— чи зобов'язаний Президент України внести подання про призначення Верховною Радою Прем'єр-міністром України кандидатури, запропонованої коаліцією депутатських фракцій;

— чи вправі Президент України відмовитися від внесення подання про призначення Верховною Радою Прем'єр-міністром України кандидатури, запропонованої коаліцією депутатських фракцій;

— чи може Президент України порушити перед коаліцією депутатських фракцій вимогу про внесення йому іншої пропозиції щодо кандидатури Прем'єр-міністра України;

— яким чином Верховна Рада України має реалізовувати свої повноваження, передбачені пунктом 12 частини першої статті 85 Конституції України, у випадку невнесення Президентом України в установлений Конституцією України строк подання про призначення Прем'єр-міністра України;

— яким чином Верховна Рада України має реалізовувати свої повноваження, передбачені пунктом 12 частини першої статті 85 Конституції України, у випадку невнесення Прем'єр-міністром України або Президентом України подання про призначення членів Кабінету Міністрів або внесення зазначеного подання з неповним списком кандидатур;

— чи може бути внесено до Верховної Ради України подання про призначення членів Кабінету Міністрів, не запропонованих коаліцією депутатських фракцій».

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України, на думку Кабінету Міністрів України, викликана тим, що Конституція України не містить норми щодо права або обов'язку Президента України внести подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністром України кандидатури, запропонованої коаліцією депутатських фракцій, що на практиці може ускладнити вирішення питання щодо формування складу Кабінету Міністрів України.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 13 лютого 2007 року відкрила конституційне провадження у справі, а 7 червня 2007 року Конституційний Суд України ухвалив провести розгляд зазначеної справи на пленарному засіданні Конституційного Суду України у формі письмового слухання.

3. До дня розгляду конституційного подання по суті на пленарному засіданні Конституційного Суду України від Кабінету Міністрів України надійшли розпорядження від 2 липня 2007 року № 495-р та письмова заява про відкликання конституційного подання щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України, оскільки порушені автором клопотання питання врегульовано в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 року № 514-V.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 44, 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 83, пункту 12 частини першої статті 85, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України на підставі статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» — у зв'язку з письмовою заявою суб'єкта права на конституційне подання про відкликання свого подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про Перелік посад керівників військових формувань, правоохоронних органів, органів дипломатичної служби, кандидатури для призначення на які погоджуються з Президентом України» від 4 грудня 2006 року № 1025

м. Київ
5 липня 2007 року
№ 34-у/2007

Справа № 2-35/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Домбровського Івана Петровича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — суддя-доповідач,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про Перелік посад керівників військових формувань, правоохоронних органів, органів дипломатичної служби, кандидатури для призначення на які погоджуються з Президентом України» від 4 грудня 2006 року № 1025 (Офіційний вісник України, 2006 р., № 49, ст. 32—55).

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 47 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про Перелік посад керівників військових формувань, правоохоронних органів, органів дипломатичної служби, кандидатури для призначення на які погоджуються з Президентом України» від 4 грудня 2006 року № 1025 (далі — Указ).

Народні депутати України зазначають, що Президент України, видавши Указ, вийшов за межі повноважень, встановлених Конституцією України, втрутившись у здійснення повноважень Кабінету Міністрів України щодо підпорядкованих йому міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Автори клопотання наголошують, що Президент України зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. На підтвердження цієї позиції вони посилаються на пункт 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України).

Як вважає суб'єкт права на конституційне подання, визначений Указом порядок погодження кандидатур перед призначенням їх на відповідні посади суперечить положенням частини другої статті 6, частини другої статті 8, частини другої статті 19, частини другої статті 43, статті 106 Конституції України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 21 червня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання є наявність спору стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, якщо один із суб'єктів права на конституційне подання, визначених у статті 40 цього Закону, вважає, що правові акти, зазначені в пункті 1 статті 13 цього Закону, якими встановлено повноваження зазначених органів, не відповідають Конституції України.

Під час підготовки матеріалів справи до розгляду Конституційним Судом України набув чинності Указ Президента України «Питання контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 14 березня 2007 року № 205 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 19, ст. 757), згідно з яким Указ визнано таким, що втратив чинність (стаття 3).

4. Порушені в конституційному поданні питання непідвідомчі Конституційному Суду України, оскільки його юрисдикція не поширюється на нормативно-правові акти, що втратили чинність (пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001), тому підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 39, 45, 50, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про Перелік посад керівників військових формувань, правоохоронних органів, органів дипломатичної служби, кандидатури для призначення на які погоджуються з Президентом України» від 4 грудня 2006 року № 1025 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Оріана» щодо офіційного тлумачення положень статей 328, 356 Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ
5 липня 2007 року
№ 35-у/2007

Справа № 2-34/2007

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Домбровського Івана Петровича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — суддя-доповідач,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Оріана» щодо офіційного тлумачення положень статей 328, 356 Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., №№ 40—42, ст. 492; 2006 р., № 35, ст. 303).

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Відкрите акціонерне товариство «Оріана» (далі — ВАТ «Оріана») звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 328, 356 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Суб'єкт права на конституційне звернення висловлює незгоду з ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 серпня 2006 року, якою на підставі пункту 5 частини третьої, частини п'ятої статті 328 Кодек-

су відмовлено у відкритті касаційного провадження з перегляду ухвали апеляційного суду Івано-Франківської області від 10 квітня 2006 року у справі за позовом Сухарника Т.І. до ВАТ «Оріана» про поновлення на роботі та стягнення моральної шкоди. Автор клопотання, вважаючи, що Верховний Суд України безпідставно і необгрунтовано відмовив йому у відкритті касаційного провадження, подав скаргу до цієї ж судової інстанції про допуск до провадження в справі у зв'язку з винятковими обставинами. Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 22 вересня 2006 року відмовила ВАТ «Оріана» в такому допуску.

Необхідність в офіційному тлумаченні положень статей 328, 356 Кодексу ВАТ «Оріана» обгрунтовує їх неоднозначним застосуванням судами України, що суперечить як Кодексу, так і Конституції України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 21 червня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначається обгрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42). Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Як вбачається зі змісту конституційного звернення, у ньому не наведено обгрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень статей 328, 356 Кодексу. Ні конституційне звернення, ні копії доданих до нього матеріалів, зокрема рішення Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 8 лютого 2006 року, ухвала апеляційного суду Івано-Франківської області від 10 квітня 2006 року, ухвали Верховного Суду України від 8 серпня 2006 року та 22 вересня 2006 року, не містять фактів, які свідчили б про неоднозначне застосування зазначених положень Кодексу, що могло призвести або призвело до порушення прав ВАТ «Оріана».

Суб'єкт права на конституційне звернення фактично не погоджується з рішеннями судів загальної юрисдикції та правомірністю застосування (незастосування) ними окремих положень законодавства при здійсненні судочинства. Проте оскарження прийнятих у справі рішень судів загальної юрисдикції має відбуватися в порядку, встановленому процесуальним законодавством України. Відповідно ж до статті 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Конституційного Суду України не належать питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Згідно зі статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» порушене суб'єктом права на конституційне звернення питання щодо невідповідності ухвал Верховного Суду України від 8 серпня 2006 року та 22 вересня 2006 року статті 40 Конституції України, а також статті 213 Кодексу непідвідомче Конституційному Суду України.

Таким чином, ВАТ «Оріана» не дотрималося вимог статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», за якими обов'язковим є обгрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України та доведення неоднозначності застосування їх судами.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 14, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Оріана» щодо офіційного тлумачення положень статей 328, 356 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 124 Конституції України, частини другої статті 2, частини другої статті 4, частини першої статті 17, статті 104 Кодексу адміністративного судочинства України

м. Київ
5 вересня 2007 року
№ 36-у/2007

Справа № 2-33/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича — суддя-доповідач,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянувши на засіданні письмову заяву Президента України до Конституційного Суду України про відкликання свого конституційного подання щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 124 Конституції України, частини другої статті 2, частини другої статті 4, частини першої статті 17, статті 104 Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., №№ 35—37, ст. 446) та заслухавши суддю-доповідача Лилака Д.Д.,

у с т а н о в и в :

1. 21 березня 2007 року Президент України направив до Конституційного Суду України конституційне подання щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 124 Конституції України, частини другої статті 2, частини другої статті 4, частини першої статті 17, статті 104 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) стосовно поширення компетенції адміністративних судів на спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції, якщо одним із таких суб'єктів виступає Президент України.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України та КАС України суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує неоднозначним їх розумінням та застосуванням органами державної влади.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 20 червня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України »Про Конституційний Суд України» через невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Президент України письмовою заявою від 4 вересня 2007 року № 1-1/1586 відкликав зазначене конституційне подання.

Згідно з частиною першою статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання може бути відкликане за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Таким чином, відпали підстави для розгляду справи Конституційним Судом України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 44, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 124 Конституції України, частини другої статті 2, частини другої статті 4, частини першої статті 17, статті 104 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» — у зв'язку з письмовою заявою суб'єкта права на конституційне подання про відкликання свого подання.

2. Конституційне подання разом з доданими до нього матеріалами повернути Президентові України.

3. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кузуба Миколи Івановича про офіційне тлумачення положень абзацу третього статті 50 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

м. Київ
6 вересня 2007 року
№ 40-у/2007

Справа № 2-36/2007

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича — суддя-доповідач,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кузуба М.І. про офіційне тлумачення положень абзацу третього статті 50 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 16, ст. 200; 1992 р., № 13, ст. 178) та частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 45, ст. 425; 1995 р., № 44, ст. 329; 1996 р., № 1, ст. 1; 2005 р., № 4, ст. 101).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А.С. і дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Кузуб М.І. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень абзацу третього статті 50 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (далі — Закон про статус і соціальний захист громадян) та частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі — Закон про статус ветеранів війни) в редакції, що була чинною до 1 січня 2006 року.

Зазначеними нормами встановлюється таке:

— особам, віднесеним до категорії 1, призначається щомісячна додаткова пенсія за шкоду, заподіяну здоров'ю, у розмірах: «інвалідам II групи — 75 процентів мінімальної пенсії за віком» (абзац третій статті 50 Закону про статус і соціальний захист громадян);

— «інвалідам війни пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються: інвалідам I групи — у розмірі 400 процентів мінімальної пенсії за віком, II групи — 350 процентів мінімальної пенсії за віком, III групи — 200 процентів мінімальної пенсії за віком» (частина четверта статті 13 Закону про статус ветеранів війни в редакції, що була чинною до 1 січня 2006 року).

Громадянин Кузуб М.І. порушив питання про офіційне тлумачення наведених норм лише в частині, що стосується призначення додаткової пенсії чи підвищення пенсії інвалідам II групи.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень законів зумовлена, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції, що призвело до порушення його як учасника ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС, інваліда війни II групи конституційного права на соціальний захист. Автор клопотання вважає, що це порушення полягає у відмові пенсійних органів обчислити йому пенсію відповідно до чинних на той час законів України та у прийнятті судами загальної юрисдикції протилежних рішень стосовно позовних заяв аналогічного характеру і змісту інших громадян України.

Обгрунтовуючи свою позицію, Кузуб М.І. посилається на рішення судів загальної юрисдикції міста Києва і долучає їх копії до конституційного звернення.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України ухвалою від 11 липня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України та законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Зміст конституційного звернення і долучених до нього рішень судів загальної юрисдикції свідчить про відсутність неоднозначного застосування положень Закону про статус і соціальний захист громадян, Закону про статус ветеранів війни та належного обгрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні, оскільки з доданих рішень судів загальної юрисдикції вбачається, що в одних випадках при вирішенні питань про перерахунок пенсій військових пенсіонерів суди керувалися нормами зазначених законів, а в інших — нормами постанов Кабінету Міністрів України «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської ката-

строфи» від 26 липня 1996 року № 836, «Про підвищення розмірів пенсій та інших соціальних виплат окремим категоріям пенсіонерів, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету» від 3 січня 2002 року № 1.

Згідно зі статтею 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 14, пунктом 3 статті 45, статтями 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кузуба Миколи Івановича про офіційне тлумачення положень абзацу третього статті 50 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII та частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551- XII на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об'єктів в місті Києві»

м. Київ
13 вересня 2007 року
№ 41-у/2007

Справа № 1-35/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича — суддя-доповідач,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об'єктів в місті Києві» від 15 березня 2007 року № 208 (Урядовий кур'єр, 2007 р., 28 березня).

Заслухавши суддю-доповідача Ткачука П.М. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 53 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним Указ Президента України «Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об'єктів в місті Києві» від 15 березня

2007 року № 208. Народні депутати України стверджують, що цей Указ суперечить вимогам частини другої статті 8, частини другої статті 19, статей 106, 116 Конституції України. Основний Закон України, вказують вони, вичерпно визначає повноваження Президента України і не містить норм, які передбачали б повноваження глави держави у сфері містобудування, планування та забудови територій населених пунктів. Крім того, автори клопотання наголошують, що Президент України не може давати доручення органам прокуратури, оскільки вони не підпорядковуються іншим органам державної влади.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 11 липня 2007 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. У період підготовки матеріалів справи до розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України Президент України видав Указ від 20 серпня 2007 року № 723 «Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 15 березня 2007 року № 208». Тобто оспорюваний Указ визнано таким, що втратив чинність.

4. За змістом статті 150 Конституції України юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на чинні нормативно-правові акти. До такого висновку Конституційний Суд України дійшов у своєму Рішенні від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001.

На підставі викладеного, керуючись статтею 150 Конституції України, статтею 44, пунктом 3 статті 45, статтею 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об’єктів в місті Києві» від 15 березня 2007 року № 208 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо запобігання діям, які порушують Конституцію та закони України»

м. Київ
27 вересня 2007 року
№ 43-у/2007

Справа № 2-40/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — суддя-доповідач,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо запобігання діям, які порушують Конституцію та закони України» від 11 квітня 2007 року № 617 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 27, ст. 1085).

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В.М. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо запобігання діям, які порушують Конституцію та закони України» (далі — Постанова). Згідно з пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції України Президент України Указом від 12 квітня 2007 року № 299 зупинив дію Постанови.

Необхідність звернення до Конституційного Суду України обумовлена тим, що Постанова не відповідає положенням статті 19, частини третьої статті 106, частини третьої статті 113, статей 116, 117 Конституції України.

На думку автора клопотання, положення пункту 1 Постанови, яким визнається неможливим виконання Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» від 6 квітня 2007 року № 285, суперечить частині третій статті 106, частині третій статті 113 Конституції України. Положення пункту 2 Постанови, відповідно до якого Прем'єр-міністру України Януковичу В.Ф., Першому віце-прем'єр-міністру України, Міністру фінансів України Азарову М.Я., Голові Державного казначейства України Харченку С.І., керівникам міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим доручено керуватися у своїй діяльності постановами Верховної Ради України від 2 квітня 2007 року № 837-V та № 839-V, як зазначає суб'єкт права на конституційне подання, не відповідає статті 19 Конституції України, оскільки видано Указ Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» від 2 квітня 2007 року № 264.

Крім цього, Президент України вважає, що Кабінет Міністрів України, вирішуючи питання про невиконання Указу Президента України від 6 квітня 2007 року № 285, вийшов за межі повноважень, передбачених Конституцією України. З огляду на це Постанова не відповідає положенням статей 116, 117 Конституції України.

2. Під час підготовки матеріалів справи до розгляду Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2007 р. № 617» від 5 вересня 2007 року № 1088. У зв'язку з цим Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 12 вересня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі.

За правовою позицією Конституційного Суду України його юрисдикція поширюється тільки на чинні нормативно-правові акти (Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

Відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 39, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо запобігання діям, які порушують Конституцію та закони України» від 11 квітня 2007 року № 617 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України»

м. Київ
27 вересня 2007 року
№ 44-у/2007

Справа № 2-38/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича — суддя-доповідач,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» від 6 квітня 2007 року № 285 (Офіційний вісник Президента України, 2007 р., № 3, ст. 19.).

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 52 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» від 6 квітня 2007 року № 285 (далі — Указ).

Народні депутати України зазначають, що Президент України, видавши Указ, вийшов за межі повноважень, встановлених Конституцією України. Зокрема, не дотримано передбаченої частиною четвертою статті 106 Конституції України процедури скріплення Указу підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за Указ та його виконання. На думку суб'єкта права на конституційне подання, немає належних правових підстав стверджувати, що акти Верховної Ради України, прийняті після набуття чинності Указом Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» від 2 квітня 2007 року, не тягнуть за собою правових наслідків. Автори клопотання наголошують, що постанови Верховної Ради України, прийняті в межах її повноважень, обов'язкові до виконання і є невід'ємною частиною національного законодавства України.

2. Під час підготовки матеріалів справи до розгляду Першою колегією суддів Конституційного Суду України набув чинності Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2007 року «Про скасування рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» від 15 серпня 2007 року № 709 (Урядовий кур'єр, 2007 р., 17 серпня), згідно з яким Указ визнано таким, що втратив чинність. У зв'язку з цим Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 10 вересня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України його юрисдикція поширюється тільки на чинні нормативно-правові акти (Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

Відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 39, 45, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 квітня 2007 року «Про суспільно-політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян України» від 6 квітня 2007 року № 285 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій

м. Київ
27 вересня 2007 року
№ 45-у/2007

Справа № 1-27/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий,
Бринцева Василя Дмитровича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича — суддя-доповідач,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій.

Заслухавши суддю-доповідача Стецюка П.Б. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Кабінет Міністрів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій.

Необхідність в офіційному тлумаченні та відповідному роз'ясненні зазначених норм Конституції України автор конституційного подання мотивує тим, що порядок призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України голів місцевих державних адміністрацій на практиці застосовується неоднозначно органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Обгрунтовуючи свою позицію, Кабінет Міністрів України посилається на положення статті 9 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», де визначено підстави, за якими повноваження голів місцевих державних адміністрацій припиняються. Водночас автор подання викладає своє розуміння механізму припинення повноважень голів місцевих державних адміністрацій, вказуючи, що положення Закону України «Про місцеві державні адміністрації» визначають підстави, за якими повноваження голів місцевих державних адміністрацій припиняються. У свою чергу, Основний Закон України визначає процедуру, якої необхідно дотримуватись у разі звільнення голів місцевих державних адміністрацій, а саме за поданням Кабінету Міністрів України.

Суб'єкт права на конституційне подання, мотивуючи своє клопотання, посилається на Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001 (справа про правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим), в якому, зокрема, зазначено, що реалізація повноваження Президента України стосовно призначення на посаду голів місцевих державних адміністрацій чи звільнення з цієї посади зумовлена лише однією конституційною вимогою — наявністю подання Кабінету Міністрів України про призначення певної особи на посаду чи звільнення її з посади.

На думку автора клопотання, Президент України «не вправі прийняти рішення щодо призначення на посаду або звільнення з посади» голови місцевої державної адміністрації у разі коли відповідне подання Кабінету Міністрів України відкликано. Порядок подання пропозицій щодо перебування на посаді голови місцевої державної адміністрації у зв'язку з висловленням йому недовіри місцевою радою законодавством не визначений. З огляду на те, що відставка є формою звільнення, відповідно до частини четвертої статті 118 Конституції України подання Кабінету Міністрів України необхідне і в цьому разі.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 7 травня 2007 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. До дня розгляду конституційного подання на пленарному засіданні Конституційного Суду України від Кабінету Міністрів України надійшли Розпорядження від 11 липня 2007 року № 516-р та письмова заява про відкликання конституційного подання про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій.

Відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суду України» конституційне подання або конституційне звернення може бути відкликане за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України. За змістом частини другої цієї статті відкликання конституційного подання є підставою для припинення провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 44, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення частин четвертої, дев'ятої та десятої статті 118 Конституції України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій на підставі статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» — у зв'язку з відкликанням Кабінетом Міністрів України конституційного подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Нестеренка Михайла Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень статті 16 Закону України «Про власність», статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України

м. Київ
4 жовтня 2007 року
№ 54-у/2007

Справа № 2-39/2007

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючий, суддя-доповідач,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Нестеренка М.М. щодо офіційного тлумачення положень статті 16 Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 697-XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 20, ст. 249), статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 року.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А.А. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Нестеренко М.М. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 16 Закону України «Про власність» (далі — Закон), статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України (далі — Кодекс) стосовно визначення порядку здійснення подружжям права на спільне сумісне майно.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, під час розгляду цивільної справи за позовом Нестеренка М.М. до Нестеренко Т.М. про визнання недійсним до-

говору дарування квартири мав місце факт неоднозначного застосування судами названих положень Закону та Кодексу, що призвело до порушення його конституційних прав, гарантованих частиною першою статті 51 та частиною четвертою статті 41 Конституції України.

На підтвердження неоднозначного застосування вказаних положень Кодексу та Закону автор клопотання наводить рішення Охтирського районного суду Сумської області, ухвали та постанову Сумського обласного суду, рішення місцевого суду Тростянецького району Сумської області, ухвалу апеляційного суду Сумської області, ухвали Верховного Суду України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 12 вересня 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

У конституційному зверненні порушено питання про офіційне тлумачення положень статті 16 Закону, який втратив чинність з прийняттям Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України» від 27 квітня 2007 року № 997-V, положень статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу, які втратили чинність з 1 січня 2004 року внаслідок вступу в дію Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року.

Згідно з частиною першою статті 150 Конституції України, пунктом 4 статті 13, статтею 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Конституційного Суду України належить прийняття рішень щодо офіційного тлумачення лише чинних законів України. Об'єктивно виникли підстави, що вказують на непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні, оскільки його юрисдикція не поширюється на нормативно-правові акти, що втратили чинність (Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

Відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Нестеренка Михайла Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень статті 16 Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 697-XII, статей 21, 22, 23, 24, частини другої статті 28, статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 року на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ДО 11-ї РІЧНИЦІ УТВОРЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

А. Стрижак,

Голова Конституційного Суду України,
заслужений юрист України

Цього року Конституційний Суд України відзначив свою 11-у річницю, хоча формально єдиний орган конституційної юрисдикції було утворено раніше[1]. Саме осінь 1996 року стала початком відліку його діяльності. Адже тоді на виконання припису пункту 6 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України було сформовано персональний склад Суду, надано приміщення і прийнято нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України».

Запровадження цих заходів дозволило новоствореному Суду з 1 січня 1997 року почати приймати до розгляду конституційні подання та звернення і вже 17 квітня 1997 року ухвалити першу пленарну ухвалу, а 13 травня 1997 року — перше рішення у справі — щодо несумісності депутатського мандата.

З того часу Конституційний Суд розглянув майже 45 тисяч документів, що надійшли до нього, у тому числі близько 2,4 тисячі конституційних подань і конституційних звернень, вирішив питання щодо конституційності 249 правових актів, з яких неконституційними повністю або в окремій частині було визнано 79. Крім цього, розглянуто 72 справи про офіційне тлумачення положень Конституції і законів України, серед них 12 справ за зверненнями громадян, 4 справи щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів та міжнародних договорів, що вносилися до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, та 15 справ про надання висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону.

Набувши в жовтні 2000 року статусу повноправного члена Конференції європейських конституційних судів, Конституційний Суд України продовжує активну співпрацю з органами конституційної юрисдикції Німеччини, Польщі, Литви, Росії, Словенії, Азербайджану, Молдови, Вірменії, Білорусі та іншими: обмін делегаціями, проведення спільних науково-практичних заходів з питань конституційного судочинства тощо.

10—12 жовтня цього року на запрошення Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва делегація Конституційного Суду України здійснила візит до Німеччини для обміну досвідом з колегами з Федерального Конституційного Суду.

Найближчим часом планується взяти участь у міжнародній конференції, присвяченій 15-й річниці створення Конституційного Суду Румунії та у 2-й українсько-польській конференції Конституційного Суду України та Конституційного Трибуналу Республіки Польща з актуальних питань конституційно-

[1] Закон України «Про Конституційний Суд України» в першій редакції було прийнято у червні 1992 року.

го судочинства, а також укласти Меморандум про співробітництво з Конституційним Судом Турецької Республіки.

На особливу увагу заслуговує робота нового, сформованого у серпні 2006 року, складу Конституційного Суду. Як відомо, свою діяльність він розпочав у досить важких умовах, однак незважаючи на це вже розглянув понад 70 справ. У 10 з них прийнято рішення по суті, в інших — відмовлено у відкритті конституційного провадження або припинено провадження через наявність підстав, визначених законом.

Пріоритетним напрямом діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції, незалежно від його складу, завжди був і залишається захист прав і свобод людини і громадянина. У цьому аспекті слід особливо відзначити рішення Суду, що мають практичне значення для поліпшення рівня соціального захисту громадян України, у тому числі громадян похилого віку.

Зокрема, Конституційний Суд України визнав конституційними положення законів України: «Про внесення змін до статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб», за якими особи, котрим раніше призначено пенсії відповідно до цього Закону, мають право на їх перерахунок; «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та «Про дипломатичну службу», якими встановлено граничний вік перебування на державній службі, на службі в органах місцевого самоврядування та на дипломатичній службі.

Неконституційними, а отже, такими, що втратили чинність з дня прийняття Конституційним Судом відповідного рішення, визнано положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік», за якими:

— пільги, компенсації і гарантії, на які згідно з законами України мають право окремі категорії працівників бюджетних установ, повинні надаватися їм тільки у разі якщо зазначені працівники мають право на податкову соціальну пільгу;

— виплату щорічної разової допомоги у 2007 році планувалося здійснити у розмірах менших, ніж встановлено законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про жертви нацистських переслідувань».

Також визнано такими, що не відповідають Конституції України, положення законів України: «Про судоустрій України», відповідно до яких голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України; «Про політичні партії в Україні», згідно з якими жодна політична партія не може бути зареєстрована, якщо не отримає підписів громадян на свою підтримку не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим, а також встановлювалась вимога про обов'язковість утворення та реєстрацію обласних, міських, районних партійних організацій в Автономній Республіці Крим.

Розглянувши справи про офіційне тлумачення окремих положень Конституції та законів України, Конституційний Суд, зокрема, роз'яснив, що:

— діючий Голова Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднює і опубліковує закон, прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу під час повторного розгляду і не підписаний та не оприлюднений Президентом України протягом десяти днів, якщо попередній Голова Верховної Ради України не вчинив таких дій;

— Голова Верховної Ради України зобов'язаний офіційно оприлюднити і опублікувати такий закон у пріоритетному порядку — раніше інших актів;

— відповідна рада органів місцевого самоврядування має право виключно на пленарному засіданні прийняти рішення про незастосування положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» до комунальних унітарних підприємств, що перебувають у комунальній власності її територіальної громади, як до початку порушення справ про банкрутство цих підприємств, так і на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство;

— кожна політична партія зобов'язана протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечити утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України з перелічених у частині другій статті 133 Конституції;

— пільги, передбачені Законом України «Про прокуратуру», поширюються на працівників воєнних прокуратур.

Хотілося б також звернути увагу на важливість прийнятих нинішнім складом Суду процесуальних ухвал, яких було ухвалено вже більше шістдесяти. Прийняття деяких з них відбувалося доволі складно, в окремих випадках навіть складніше, ніж прийняття рішень, — потребувало формування правових позицій з питань процесу конституційного судочинства.

Зокрема, Конституційний Суд роз'яснив таке:

— неоднозначність застосування положень правового акта означає застосування органами державної влади однієї й тієї самої норми по-різному за однакових обставин;

— обов'язковою умовою для відкриття конституційного провадження у справі про вирішення питання щодо неконституційності правового акта є надання суб'єктом аргументів, які свідчили б про невідповідність положень цього акта саме нормам Конституції України, а не законів чи інших нормативно-правових актів;

— до повноважень Конституційного Суду України не належить розгляд питань, які потребують не офіційного тлумачення, а законодавчого врегулювання.

Останнім часом у засобах масової інформації дедалі частіше з'являються публікації з закликами про необхідність докорінного реформування законодавчої бази конституційного судочинства, у тому числі відповідних положень Конституції. Вважаю за необхідне застерегти, що внесення змін до Конституції України має відбуватися вкрай обережно та зважено. Вносити зміни до Основного Закону держави треба лише у разі, коли їх вже не можна не вносити. Якщо постійно змінювати Конституцію, це виглядатиме як суцільний правозастосовний процес, змістом якого буде не дотримання вимог Основного Закону, а прилаштування конституційних приписів до окремої політичної чи кризової ситуації. Результат такого прилаштування — внесення непродуманих змін до значної кількості положень Конституції України без урахування системного зв'язку з незміненими конституційними приписами.

Однак не слід робити висновок, що положення законодавства, якими врегульовано діяльність Конституційного Суду, не потребують вдосконалення. Навпаки, одинадцятирічний досвід роботи єдиного органу конституційної юрисдикції свідчить, що Закон України «Про Конституційний Суд України» не охоплює низки питань, які виникають у процесі конституційного судочинства.

Існує нагальна потреба уточнення окремих процесуальних питань, зокрема, стосовно процедури надання висновків щодо відповідності зако-

нопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 та 158 Основного Закону України, щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції і законів України та щодо розгляду справ за конституційними поданнями Президента України у випадках, передбачених пунктом 15 частини першої статті 106, частиною другою статті 137 Конституції України.

Події 2005—2006 років переконують у необхідності внесення змін до положень Закону України «Про Конституційний Суд України», які унеможливили б штучне блокування роботи Конституційного Суду, зокрема, шляхом недопущення новопризначеного судді до складення присяги, що є обов'язковою умовою зайняття ним посади.

Нарешті, треба у законодавчому порядку чітко визначити, що розуміється під поняттям «порушення присяги суддею Конституційного Суду України», та розробити процедуру встановлення факту такого порушення, а також вирішити, яку саме відповідальність несуть посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування у разі невиконання ними рішень Конституційного Суду, оскільки такі дії є порушенням засад і змісту конституційного контролю як гарантії дотримання конституційного принципу верховенства права.

На мій погляд, потребують змін і деякі положення Основного Закону України, якими врегульовано діяльність Конституційного Суду щодо забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Насамперед це стосується необхідності запровадження інституту конституційної скарги, суть якої виходячи зі змісту частини третьої статті 8 Конституції України полягає у наданні можливості громадянам України безпосередньо звертатися до Конституційного Суду у разі якщо дії або бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб призвели до порушення їхніх конституційних прав і свобод

Практика конституційного судочинства Австрії, Бельгії, Угорщини, Німеччини та інших країн, в яких допускається звернення до конституційного суду з індивідуальною скаргою, свідчить — саме це право сприяє формуванню у громадян впевненості, що вони живуть у суспільстві, де дійсно встановлено верховенство права, а така впевненість — найнадійніший фундамент демократичної конституційної держави.

Нині за чинним законодавством громадяни України, іноземці, особи без громадянства, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до Конституційного Суду України з конституційними зверненнями лише щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України. Таке обмеження негативно позначається на міжнародному іміджі України, оскільки, не знайшовши судового захисту у своїй державі, громадяни змушені звертатися до Європейського суду з прав людини і, як свідчить статистика, кількість таких звернень щороку невпинно зростає. Зокрема, станом на 1 січня 2007 року до Страсбурга надійшло 6800 скарг наших співвітчизників. Варто зауважити, що з 46 країн Європи до цього міжнародного судового органу частіше зверталися лише росіяни, турки та румуни.

Звичайно, за таких умов навантаження на Конституційний Суд зросте, однак вважаю, що з цим можна буде впоратися, наприклад, надавши суддям право розглядати такі справи в складі відповідних колегій. Крім того, можливо, доцільно передати повноваження тлумачити закони України органу державної влади, який їх приймає, — Верховній Раді України, що також сприятиме зменшенню кількості звернень до Конституційного Суду України.

До речі, Конституцією Російської Федерації офіційне тлумачення законів не віднесено до повноважень Конституційного Суду.

На жаль, ці проблеми легше перелічити, ніж розв'язати. Згідно з Конституцією України Конституційний Суд України не є суб'єктом права законодавчої ініціативи, тобто, щоб почати процес внесення змін до законів, а тим більше — до Конституції, треба спочатку заручитися підтримкою органів влади чи осіб, які таким правом наділені.

Однак є питання, які ми з вами можемо і зобов'язані вирішити власними силами. Це, зокрема, внесення змін до Регламенту Конституційного Суду України, окремі положення якого, м'яко кажучи, недосконалі. Крім цього, найближчим часом треба скоригувати стратегію нашої інформаційної політики. Ми не повинні вести «оборонну окопну війну» за умов, коли в засобах масової інформації регулярно з'являються публікації, що містять необ'єктивну оцінку діяльності Суду, а нерідко мають образливий чи наклепницький характер.

Ми самі маємо регулярно інформувати суспільство про діяльність Конституційного Суду щодо перевірки конституційності правових актів та тлумачення Конституції і законів України, особливо щодо його ролі у захисті прав і свобод людини і громадянина. Крім цього, буде вжито заходів щодо полегшення громадянам доступу до інформації про діяльність Конституційного Суду через його офіційний Інтернет-сайт.

Вважаємо, що здійснення цих заходів сприятиме також підвищенню рівня юридичної освіченості населення, у тому числі у сфері конституційного судочинства. Останнє є актуальним, оскільки на сьогодні розгляд значної кількості питань, що порушуються у заявах, скаргах та зверненнях громадян, юридичних осіб, народних депутатів України, взагалі не належить до компетенції Конституційного Суду.

За час його діяльності такі питання містилися більш ніж у 27 тисячах листах громадян, що становить 61,8 % загального документообігу Суду. І йдеться не лише про час, згаяний нашими працівниками на підготовку відповідей на такі листи, а про те, що громадяни, які звернулися до Суду, через недостатню поінформованість з питань його юрисдикції даремно плекають надію на вирішення своїх проблем. У таких випадках навіть найдосконаліша, з юридичного погляду, відповідь породжує у заявника почуття розчарування та формує у його свідомості негативний імідж не лише Конституційного Суду, а й усієї судової системи держави.

Найближчим часом Конституційний Суд планує завершити розгляд низки справ, пріоритетними серед яких будуть ті, де йдеться про захист конституційних прав і свобод громадян. Зокрема, це справа за конституційним зверненням громадина Касьяненка про офіційне тлумачення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України та частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України щодо роз'яснення, чи є предметом розгляду суду касаційної інстанції судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій, винесені стосовно постанов про відмову у порушенні кримінальної справи.

Слід також зазначити, що протягом останніх місяців Президент України зупинив дію деяких актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх неконституційності та направив до Конституційного Суду відповідні подання, які мають бути розглянуті у максимально стислі строки, адже йдеться про зупинення дії актів, якими повинні бути врегульовані певні правовідносини, у тому числі й ті, що стосуються національної безпеки та економічної незалежності держави.

Крім того, на черзі справи про конституційність окремих положень законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про статус народного депутата України», «Про особливості приватизації пакета акцій, що належить державі у статутному фонді відкритого акціонерного товариства «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», про офіційне тлумачення деяких положень статті 106 Конституції України та інші.

Користуючись слушною нагодою, хочу поздоровити всіх суддів Конституційного Суду України у відставці з річницею його утворення. Від щирого серця висловлюю їм подяку за плідну роботу. Сформульовані ними правові позиції нині дуже допомагають нам у роботі. Плекаю надію, що суддям, які прийдуть на зміну нам, наші напрацювання також стануть у пригоді.

Впевнений, що нинішній склад Конституційного Суду цілком спроможний зберегти наступність поколінь, що Суд і надалі буде надійним поборником верховенства права, утвердження прав і свобод людини і громадянина.

Поздоровляю всіх суддів та працівників Конституційного Суду України з річницею єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Висловлюю свою вдячність за вашу сумлінну працю.

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ: ПОЛІТИЧНА ВИГОДА ЧИ КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ?

М. Білак (Тесленко),
кандидат юридичних наук

Події останніх років в Україні свідчать про відсутність у суспільстві балансу сил між гілками державної влади. Така ситуація була особливо помітною в період прийняття Конституційного Договору між Верховною Радою України і Президентом України у 1995 році, а також після прийняття Конституції України 1996 року і конституційних змін у 2004 році. Останні так і не сприяли встановленню збалансованої і функціональної системи управління, оскільки поділ державної влади було проведено непослідовно. На сьогодні система стримувань і противаг не працює, тоді як саме за допомогою неї та функціонального поділу влади має забезпечуватися сутнісне призначення Конституції України — встановлення торжества свободи людини.

Складається враження, що основною метою, яку переслідували ініціатори конституційних змін 2004 року, було не вирішення актуальних проблем, а перерозподіл повноважень між Президентом, парламентом та урядом на користь розширення кадрових повноважень Верховної Ради України і посилення ролі Кабінету Міністрів України, що зрештою призвело до знецінення авторитету інститутів влади, грубого порушення Основного Закону вищими державними органами та послаблення захисту прав людини. У зв'язку з цим в українському суспільстві з боку різних політичних сил почали звучати заклики стосовно внесення чергових змін до Конституції України, а то й прийняття нової Конституції. Та це навряд чи допоможе вирішити всі наявні проблеми.

Треба зазначити, що універсальної моделі поділу влади, загальної для всіх держав, незалежно від особливостей їх історичного розвитку, не існує[1]. Однак нинішня відсутність збалансованості між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади загрожує відхиленням від класичного розуміння принципу поділу влади, автором якого вважають Ш. Монтеск'є, витриманого в традиції конституційної історії як конституційно-правовий принцип (стаття 6 Конституції України). Згідно з ним державна влада, яка здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, розглядається цілісно, проте функції, пов'язані із законотворчістю, управлінням і правосуддям, виконують різні органи, наділені відповідними чіткими повноваженнями. Водночас конституційний принцип поділу влади не перешкоджає тому,

[1] *Эбзеев Б.С.* Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации. — М., 2005. — С. 404.

щоб деякі права, властиві, з огляду на їх юридичну природу, одній із гілок влади, були надані органам іншої влади. Навпаки, подібний поділ слугує гарантією убезпечення від розриву між владами, сприяє формуванню дійсної рівноваги, балансу гілок влади, є частиною механізму їх взаємодії, а в ширшому розумінні — сприяє стабільності держави та її раціональній організації[1].

Важливим фактором узгодженого функціонування всіх трьох гілок державної влади є відповідні системи стримувань і противаг, які мають урівноважувати їх дію. Саме за допомогою функціонального поділу влади і запровадження системи стримувань і противаг можна досягти «політичної свободи» інституційного характеру, себто тієї «конституційної свободи», без якої неможлива «особиста свобода»[2]. На досягнення цієї головної мети, через «стримуване правління», має бути вибудувана низка інституційних інструментів і засобів юридичного та морального характеру. Тобто влада має бути структурована у такий спосіб, щоб вона сама була «утримувачем влади», щоб інститути влади було встановлено (уконституйовано) та побудовано у такий спосіб, який би забезпечував досягнення мети[3]. Тільки так може гарантуватися головна фундаментальна цінність у суспільстві — свобода людини. Інакше кажучи, «поділ влади», «стримування і противаги», «стримуване правління» спрямовані на забезпечення свободи та її захист від зловживань влади.

Ось чому Конституція має передбачати створення державних органів, наділених таким обсягом компетенції і повноважень, які необхідні лише для належного вирішення поставлених завдань. У зв'язку з цим обсяг відповідних завдань уповноваженої державної влади має бути конституційно обґрунтованим і забезпеченим. Тільки в такий спосіб можна регулювати утворення і формування органів державної влади, відповідність їх функцій поставленим перед ними завданням. Конституція має упорядковувати ці функції, щоб вони належним чином доповнювали одна одну і забезпечували надійне співробітництво, відповідальність і контроль, що унеможливить зловживання компетенцією і водночас забезпечить рівновагу між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади.

Принцип поділу влади є сьогодні одним із визначальних серед принципів конституційного ладу. Він слугує важливою гарантією забезпечення свободи, підкорення держави праву і закону, унеможливлює повернення до самовладарювання, беззаконня і тоталітарного режиму[4]. Однак, як зазначає В. Шаповал, принцип «розподілу влад» у контексті оцінки державного владарювання не треба переоцінювати[5]. Тут завжди необхідно враховувати тезу видатного юриста XIX ст. Г. Єллінека, який казав: «теоретично ідея народного суверенітету, яку покладено в основу демократичних поглядів, призводить до того, що принцип розподілу влад набуває лише другорядного значення»[6]. Виходячи з цього в Конституції України, по суті, спочатку йдеться про народний суверенітет (стаття 5) і лише потім — про організацію влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6)[7].

---

1 *Эбзеев Б.С.* Зазнач. праця. — С. 404.

2 *Головатий С.П.* Верховенство права: Монографія у 3-х кн. — К., 2006. — Кн. 1. — С. 410.

3 *Merry Henry J.* Montesquieu's System of Natural Government. — West Lafayette, Ind.: Purdue Research Foundation, 1970. — P. 241.

4 *Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В.* Конституционное право: Учебник. — М., 2000 — С. 211.

5 *Шаповал В.М.* Конституція і виконавча влада. — К., 2004. — С. 6.

6 *Еллинек Г.* Общее учение о государстве. — СПб., 1908. — С. 367.

7 *Шаповал В.М.* Зазнач. праця. — С. 7.

Положення статті 5 Конституції України, згідно з яким народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, передбачає первинність народного волевиявлення, право народу бути верховним і повновладним господарем на своїй території, формувати такий порядок, яким досягається оптимальна єдність інтересів народу як суверена влади і державних органів, громадських об'єднань і кожного окремо взятого члена суспільства, наділених певними політичними правами, свободами і обов'язками. Йдеться про формування народом такого порядку, який ще Ж.-Ж.Руссо називав «суспільним»[1] і який є «священним правом», «основою всіх інших прав», себто тих прав, в основі яких лежать «домовленості», що становлять зміст «суспільного договору»[2]. Саме на основі цього договору будується організація державної влади, визначаються її обов'язки та встановлюються межі відповідальності. Тобто інститути держави існують задля людини і повинні функціонувати на її благо, керуючись передбаченим Конституцією України принципом верховенства права (стаття 8) і принципом законності (стаття 19).

Водночас суспільний договір встановлює між громадянами справедливість такого порядку, за яким усі вони зобов'язуються дотримуватися однакових умов і тому повинні володіти однаковими правами[3]. Це означає, що народний суверенітет, якому надають першочергове значення як первинній владі, також має базуватися на договорі, в основу якого покладено домовленості між членами суспільства, котрі його уклали. Тобто суверенітет народу не є безмежним. Безмежною суверенна влада є тільки в тому розумінні, що жодна інша влада юридично не може перешкоджати їй змінювати власний правопорядок. Це право втрачає своє основоположне значення, якщо криє в собі загрозу невиправданого порушення єдності і цілісності держави.

У цьому аспекті інтереси народу й інтереси конституційного ладу тотожні. Ця обставина зумовлює відповідальність державної влади перед народом. Теоретично державна влада в особі її органів, посадових і службових осіб повинна виражати інтереси народу і слугувати йому, оскільки держава є лише інструментом здійснення влади народом, волею якого легітимовано конституцію. На жаль, на практиці це не завжди так: дії державної влади часто не збігаються з інтересами народу, більше того — нерідко навіть суперечать їм.

Обмеження державної влади випливає саме з державного ладу в зв'язку з поділом її не тільки «по горизонталі» (парламент, президент, уряд), а й «по вертикалі» (держава, область, район). Тобто стосовно «вертикального» поділу влади ця теорія застосовується тоді, коли за основу взаємовідносин органів різних рівнів береться одне з її положень про владу органів певного рівня, тобто владу суворо визначеної компетенції[4]. Це слугує не тільки супідрядності функцій діючих органів влади, а й збалансованості різних реальних сил у суспільстві і державі.

Теоретично вимога щодо взаємодії різних гілок влади, зазначає Р. Єнгібарян, зумовлена єдністю державної політики та її загального напряму[5]. Тобто

---

[1] Див.: *Руссо Ж.-Ж.* Про суспільну угоду або принципи політичного права. — К. — 1999.

[2] *Головатий С.П.* Верховенство права: Монографія у 3-х кн. — К., 2006. — Кн. 1. — С. 340.

[3] Там само. — С. 309.

[4] *Краснов Ю.К.* Принцип разделения властей в России: теория и практика // Право и управление: XXI век. — М., 2005. — № 1 (1). — С. 60.

[5] *Енгибарян Р.В.* Сравнительное конституционное право: Учебное пособие. — М., 2006. — С. 186.

теза про взаємодію різних гілок влади може базуватися на національній ідеї, яка сьогодні в Україні тільки формується. Ось чому тривалий час залишається невирішеним питання реформування системи органів місцевого самоврядування, про яке «чомусь згадують лише тоді, коли потрібно зібрати політичні дивіденди», тоді як «весь цивілізований світ розглядає місцеве самоврядування як інший рівень влади»[1].

Нині система державної влади в Україні переживає політичну кризу. Суспільство залишається відокремленим від державної влади, внаслідок чого права людини перебувають під загрозою. Це означає, що пріоритетна система класичних цінностей, таких як основи конституційного ладу, установча влада народу, суверенітет, верховенство права, суспільний лад, права і свободи людини, принцип поділу влади тощо, закріплених у Конституції України ще з 1996 року, не втілена в життя. Натомість система обраних українським суспільством цінностей не впливає на процес побудови державності в Україні, її стійкість і авторитет, а навпаки, руйнує її. Ось чому українські громадяни не хочуть миритися зі свавіллям чиновників і виступають за демократичну державу, яка керується принципом верховенства права і здатна ефективно захищати людей, допомагати вирішенню їхніх проблем.

На виборах Президента України у 2004 році відбулися масові порушення прав громадян на вільне волевиявлення, а це означає порушення основних конституційних принципів, спрямованих на утвердження Конституції задля досягнення головної мети — забезпечення суспільного блага. Це сталося тому, що держава не виконала одне з її основних завдань — збереження та гарантування невід'ємних прав людини, а натомість, через зловживання перешкодила втіленню цінностей, закріплених у Конституції 1996 року, визнаній міжнародною спільнотою демократичною[2]. Водночас, понад 16-річний український досвід на шляху відбудови української державності свідчить, що запровадження конституційних цінностей повинно бути підготовлено і в свідомості людей, які прагнуть суспільного розвитку.

Основна мета більшості активних громадян під час виборів Президента України у 2004 році полягала в тому, щоб створити нову українську владу на заміну попередній, по суті авторитарній державній пірамідальній структурі управління. Це гарантувало б механізм самоорганізації населення та невід'ємне право кожного громадянина на вільне волевиявлення. Проведення демократичних, вільних виборів у 2004 році, які визнала світова спільнота, реально підвищило значимість народного волевиявлення. Це було важливим внеском у формування нової України. Здійснення виборів на основі принципу змагальності змусило політичних лідерів боротися в період парламентських виборів 2006 року за голос кожного виборця.

Разом з тим, результати цих виборів також виявилися далеко не такими, яких очікував народ. Компромісом у розв'язанні чергової політичної кризи мали стати зміни до Конституції України, які нібито були спрямовані на посилення поділу влади з метою захисту людини і громадянина. Насправді ж

---

[1] *Ганущак Ю.* Місцева влада — шанс для визнання? // Дзеркало тижня. — 2007. — 28 квітня. — 11 травня. — № 16 (645).

[2] Див.: European Commission for Democracy through Law: Opinion on the Constitution of Ukraine, adopted by the Commission at its 30 th Plenary Meeting in Venice, on 7—8 March 1997 on the basis of the contributions submitted by: Mr S. Bartole (Italy), Mr G Batliner (Liechtenstein), Mr J. Klucka (Slovakia), Mrs A. Milenkova (Bulgaria), Mr H. Steinberger (Germany), Mr A. Delcamp (CLRAE). Doc. CDL-INF (97) 2. — Strasbourg, 11 March 1997.

відбувся такий перерозподіл конституційних повноважень між парламентом, Президентом і урядом, який сьогодні не забезпечує принцип поділу влади, її єдність і взаємодію.

Так, запроваджені конституційні зміни 2004 року зумовили, зокрема, внутрішньо суперечливий порядок формування Кабінету Міністрів України як єдиного і цілісного органу, в рамках якого певна частина членів Кабінету Міністрів (Міністр оборони, Міністр закордонних справ) мають призначатися Президентом України, інша — за поданням Прем'єр-міністра України (пункт 12 статті 85 Конституції України); дестабілізацію роботи Кабінету Міністрів внаслідок вирішення Верховною Радою питання про одноосібну відставку зазначених осіб; постійну загрозу дострокового припинення з боку Президента і парламенту повноважень суддів Конституційного Суду України (пункт 26 частини першої статті 85 та пункт 22 частини першої статті 106 Конституції України) тощо. У результаті цього українське суспільство потрапило у вир численних політичних конфліктів, стало свідком нехтування Конституцією, а отже, правами і свободами людини і громадянина.

Зрозуміло, що через сам факт існування кількох гілок влади, суперечності між ними неминучі. Однак «відповідальність держави перед людиною за свою діяльність» (стаття 3 Конституції), обумовлена «організацією державної влади на підставі договору» та «функціонуванням державної влади під орудою верховенства права»[1], зобов'язує органи державної влади діяти узгоджено, тобто «на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (стаття 19 Конституції України).

У зв'язку з цим існує необхідність посилення відповідальності держави перед людиною, зокрема, за втілення конституційних цінностей, що реалізуються через розподіл конституційних повноважень між органами державної влади (стаття 6 Конституції України). Саме в такий спосіб держава, її органи, посадові і службові особи можуть легітимізувати себе перед суспільством. Саме ж відображення принципу поділу влади в Конституції України потребує суттєвого оновлення, зокрема вдосконалення механізму конституційно-правової відповідальності і визначення відповідних гарантій діяльності органів державної влади.

Йдеться не тільки про відповідальність органів останньої перед людиною, а й про відповідальність одних органів влади перед іншими, що забезпечує їх конституційну рівновагу як ефективного засобу забезпечення свободи людини. Саме принцип верховенства права (стаття 8 Конституції України) і принцип законності (стаття 19 Конституції України), які є запорукою виконання державою частини «суспільного договору» — прийнятих на себе зобов'язань перед людиною, повинні регулювати відносини між гілками влади і бути своєрідною гарантією забезпечення балансу сил між ними. Тобто будь-які дії з боку держави, спрямовані на обмеження прав і свобод людини і громадянина, повинні відповідати принципу справедливості, закладеному в основу права. Ще Ж.-Ж.Руссо стверджував, що «суспільний договір» — це ідеал, якого треба прагнути; саме таке суспільство є «справедливим» і «єдино легітимним» (тобто «єдино можливим за законністю свого походження»). Саме цей тип суспільства, на переконання автора, цілковито «відповідає природі людини»[2].

---

[1] *Головатий С.П.* Верховенство права: Монографія у 3-х кн. — К., 2006. — Кн. 1. — С. 168.

[2] *Plamenatz John.* Man and Society: political and social theory. — 2 v. (v. 1. Machiavelly through Rousseau. — v. 2. Bentham through Marx). — New York: McGrow-Hill (1963). — Vol. 1. — H. 364.

Зрозуміло, що для ефективної дії принципу поділу влади потрібен незалежний арбітр, який мав би виняткову компетенцію щодо забезпечення здійснення стримувань і противаг влади. Хоча, наприклад, В. Шаповал вважає, що рівновага «розподілених влад» забезпечується їх взаємодією і взаємовпливом, а не якимось «арбітром», чи «посередником», покликаним їх урівноважувати. Розбіжності між гілками влади існують об'єктивно. В умовах демократичних режимів вони нівелюються шляхом політичних компромісів. Саме необхідності пошуків таких компромісів і слугує система стримувань і противаг[1].

Політичні події, які характеризувалися відсутністю балансу між гілками влади, починаючи з моменту прийняття Конституційного Договору 1995 року і закінчуючи подіями останніх років, показали, що домовленості між різними політичними силами досягалися, як правило, через політичний компроміс.

Однак важко уявити поділ державної влади в демократичній державі, що керується верховенством права, без існування незалежного арбітра, оскільки, як справедливо зазначає Ж. Овсепян, «принцип поділу влад є не тільки причиною, що спонукає до життя конституційний контроль, а й основою його сутнісної характеристики»[2]. Йдеться про виключну роль Конституційного Суду у здійсненні конституційного контролю. Саме конституційний контроль органів державної влади, який відбувається шляхом конституційної підсудності, передбачає виключне право Конституційного Суду здійснювати правовий захист Конституції, її цінностей через обмеження державної влади. Тільки Конституційний Суд як незалежний арбітр спроможний відновити справедливість, порушену сваволею (незаконними діями) державних органів, і тим самим захистити право (закон) й закріпити його незалежність. Реалізація Конституційним Судом конституційної відповідальності в спеціалізованій формі конституційного правосуддя дозволяє йому бути посередником між особою і державою, між суспільством і державою, між особою і суспільством.

Водночас Конституційний Суд сам пов'язаний Конституцією, зокрема, закріпленим у ній поділом функцій між законодавчою, виконавчою і судовою владою, і не має права втручатися у функції інших органів. По суті, діяльність Конституційного Суду обмежена конституційною перевіркою у сфері контролю органів державної влади. Механізм виконання його рішень обумовлений його авторитетом, що базується, звичайно, на силі викладених ним правових позицій з тією метою, щоб Конституція України існувала не для себе, а для всіх учасників суспільних відносин.

Юридично закріплюючи баланс інтересів усіх соціальних верств суспільства, Конституція України як Основний Закон держави за своєю суттю відрізняється від інших правових актів, що обумовлює необхідність її правової охорони. Однією з форм правової охорони Конституції є здійснення громадянами контролю за діяльністю органів державної влади.

Так, Конституція України передбачає народне волевиявлення, що здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69). Тобто українські громадяни та і їх об'єднання мають можливість реалізувати своє конституційне право на здійснення влади як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (стаття 5), а також впливати на зміст управлінських рішень з метою

[1] *Шаповал В.М.* Зазнач. праця. — С. 11.

[2] *Овсепян Ж.И.* Правовая защита конституций: судебный контроль в зарубежных странах. — Ростов-на-Дону, 1992. — С. 21.

реалізації соціальних потреб та унеможливлювати будь-які зловживання державною владою. Доки виборець матиме можливість змінювати за власним бажанням свій вибір кандидата у владні структури, доводячи тим самим непорушність свого виборчого права, доти ідея народовладдя, що є формою обмеження державної влади, не постраждає, оскільки гарантії законного функціонування державних органів підтверджені саме легітимністю обрання їх представників.

З огляду на сучасний стан суспільства, в якому активно діють різні політичні сили, узгодженість і компроміс у політичному процесі, спільна робота і пошук підходів до вибору демократичного напряму мають набувати особливого, вирішального значення. У цьому аспекті єдиним об'єднуючим фактором у державі і суспільстві є Конституція. Кожен може виявити себе через цінності, об'єктивовані нею, які визначають цілі і програму розвитку суспільства й держави. Отже, до того часу, поки більшість українців не усвідомить, яким має бути українське суспільство і куди воно повинно рухатися, наше суспільство і держава не будуть ні єдиними, ні стабільними. Аби припинити процес знецінення інститутів публічної влади, що спостерігається нині в Україні, і забезпечити ефективність реалізації принципу поділу влади, необхідний новий суспільний договір добровільного характеру, який грунтувався б на сповідуванні більшістю українських громадян цінностей, покладених в основу Конституції України — Основного Закону держави.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

В. Ковальський,
кандидат юридичних наук

Утвердження України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави є вирішальним у розвитку нової правової ідеології. Продуктом цієї ідеології, ліберально-демократичної за змістом, має бути запровадження правової політики, за якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями, а в законодавчому полі — створення системи правових гарантій охорони й захисту людини.

Політика у сфері захисту прав людини буде ефективною, якщо базуватиметься на відповідальності держави за свою діяльність, на утвердженні і забезпеченні прав і свобод людини як головного обов'язку держави. Ці конституційні положення є складовими національної української ідеї.

Рівність громадян перед законом і судом доповнює важливі державотворчі ідейні засади охоронного права, закріплені у конституційному та кримінальному законах. Проте тотальна закритість певного кола громадян від застосування охоронних норм, тобто відхилення від конституційного принципу рівності усіх перед законом (статті 24, 129 Конституції), потребує дослідження питання системної взаємодії цих двох законів[1].

Важливо нагадати, що завданням кримінального закону є гарантування від зловживань та забезпечення дотримання законодавства на будь-якому рівні державного менеджменту. Порушення конституційного закону зумовлює порушення норм кримінального закону, і навпаки, недотримання норм кримінального закону призводить до порушення норм конституційного закону. У зв'язку з цим набуває актуальності питання логіки взаємодії двох законодавчих актів, а саме Конституції України та Кримінального кодексу України (далі — КК України)[2]. Спробуємо дослідити симетричність правових позицій в Основному й кримінальному законах.

По-перше, Конституція України сприймається як універсальна формула існування національного права, і тому Основний Закон визнається юридичною базою так званого поточного законодавства. По-друге, інші галузі права базуються на конституційних засадах, які конкретизуються у галузевому законодавстві, призначеному для регулювання певних відносин. По-третє, Конституція стосується всієї системи внутрішньодержавного права, оскільки в ній закріплені принципи правотворчості, визначається ієрархія правових актів, встановлюються засади законодавчого процесу[3].

---

[1] За даними, отриманими в липні 2007 року в результаті репрезентативного соціологічного опитування, значна частина населення країни сприймає нерівність громадян у сфері дії права як національну загрозу. Див. більш докладно: www usir.org.ua

[2] Питання взаємодії кримінального і конституційного права як публічних галузей становить фундаментальний науковий інтерес. Див.: *Тихий В.П.* Кримінальне право України і Конституція України // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 2.

[3] *Шаповал В.М.* Сучасний конституціоналізм: Монографія. — К.: Юридична фірма «Салком». — Юрінком Інтер, 2005. — С. 72—73.

У ній закладені основи охорони і захисту, зокрема такі, як її верховенство та пряма дія норм (стаття 8). Укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції, можливе лише після внесення до неї відповідних змін (стаття 9).

Правові властивості Конституції, її особливе місце у системі законодавства обумовлюють і такі моменти взаємодії двох законів, які можна визначати на рівні окремих норм. Треба відзначити особливу цінність регулятивних властивостей конституційних норм, пов'язаних з їх конструкцією, а саме: конституційні норми здебільшого не передбачають санкцій, тоді як норми кримінального права включають диспозицію і санкцію. Виходячи із системного співвідношення конституційних та кримінально-правових норм ми певною мірою можемо розглядати санкції кримінально-правових норм як санкції конституційних норм, зокрема, у випадках, коли йдеться про злочин.

У тексті Конституції про дію кримінального закону згадується в двох аспектах. Перший стосується реалізації мети — запобігання злочину чи здійснення невідкладних дій як підстави для обмеження деяких прав або свобод людини. Так, у розділі II право на свободу і особисту недоторканність (стаття 29), право на недоторканність житла (стаття 30), таємницю листування, телефонних розмов та кореспонденції (стаття 31), свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34), право на збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39) та інші можуть бути обмежені саме з метою запобігання злочинам (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Зв'язок окремих статей Конституції України з кримінальним законом

Стаття Конституції України	**Зміст конституційного положення**	**Зміст застереження щодо обмеження конституційного права людини**
Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.	Універсальний характер свободи та особистої недоторканності.	Нагальна необхідність запобігти злочину чи попередити його уповноваженим органом.
Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.	Встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку.	У невідкладних випадках, пов'язаних з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку.
Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.	Винятки можуть бути встановлені лише судом і лише у певних випадках.	Як виняток з метою запобігання злочину чи з'ясуванню істини під час розслідування кримінальної справи.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.	Обмеження права на інформацію та її поширення. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, охорони здоров'я населення, захисту репутації чи прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, чи з метою підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.	Запобігання заворушенням чи злочинам.
Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (офіційне тлумачення положень частини першої статті 39 див. у Рішенні Конституційного Суду України № 4-рп/2001 від 19.04.2001).	Обмеження цього права встановлюється судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.	Запобігання заворушенням чи злочинам.
Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.	За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.	Явно злочинні розпорядження чи наказ.
Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.	Обвинувачення не може грунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.	Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Другий аспект дістає вияв у забороні в деяких статтях Конституції певних дій. Зокрема, у статті 28 стверджується, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам. У статті 37 забороняються утворення та діяльність громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної во-

рожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. Те саме можна сказати й про порушення прав дитини у випадку насильства чи її експлуатації (стаття 52). Про кримінальний закон йдеться і в положеннях стосовно нікчемності обов'язку виконувати розпорядження чи накази, якщо вони є явно злочинними (стаття 60), презумпцію невинуватості особи (стаття 62), а також у положеннях щодо конституційної заборони мати в складі депутатського корпусу осіб з кримінальним минулим (частина третя статті 76).

Особливе значення для дотримання конституційних принципів має обов'язок Верховної Ради України виключно за законом встановлювати засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них (стаття 92).

До переліку випадків посилання на кримінальний закон можна віднести й конституційний обов'язок Кабінету Міністрів України здійснювати заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю (стаття 116). Окрему тему становлять питання усунення з поста Президента України Верховною Радою України в порядку імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (стаття 111).

Правовий механізм дії кримінального закону залежить від сили норм конституційного закону, в якому диспозиції деяких норм кореспондуються з кримінально-правовими нормами, а отже, і з санкціями норм кримінального закону. Основний Закон певним чином впливає на кримінальний, що, на нашу думку, виявляється у спільній кумулятивній та обмежувальній діях.

Щодо обмежувального застосування кримінального закону слід нагадати, що між нормами Конституції та кримінально-правовими нормами є окремі логічні відмінності. Як стверджує В. Навроцький, колізії між конституційними і кримінально-правовими положеннями — це розбіжності, суть яких полягає у тому, що в КК України формально передбачено відповідальність за певні діяння, а з Конституції України випливає правомірність відповідної поведінки[1]. Ймовірно, йдеться не взагалі про діяння, описане в диспозиції тієї чи іншої статті Особливої частини цього Кодексу, а про їх різновиди. Інколи і в самому КК України наводяться норми, призначені для обмеження кримінальної відповідальності з урахуванням насамперед конституційних вимог (наприклад, у частині другій статті 385 КК України). Пріоритет конституційних положень над галузевими, вища юридична сила Конституції, порівняно з актами поточного законодавства, щодо кримінального права означає обмеження дії ряду статей КК України. Є кілька випадків, коли останній формально передбачає відповідальність за певні діяння, а з норм Конституції випливає їх правомірність. У такому разі дія кримінально-правових норм обмежується: вони не можуть застосовуватися у тій частині, в якій не відповідають конституційним положенням (див. таблицю 2).

[1] *Навроцький В.О.* Основи кримінально-правової кваліфікації. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — С. 395—400.

Таблиця 2

**Конституційні положення,
згідно з якими обмежується дія окремих норм,
передбачених Особливою частиною КК України**

Стаття Конституції України	Положення, з урахуванням якого усувається злочинність діяння	Стаття КК України та передбачений нею вид діяння, злочинність якого усувається відповідно до положень Конституції України
Частина четверта статті 35	У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.	Ухилення від призову на строкову військову службу (стаття 335), ухилення від призову за мобілізацією (стаття 336); ухилення від навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів (частина друга статті 337) — щодо осіб, релігійні переконання яких суперечать виконанню військового обов'язку.
Стаття 39	Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.	Організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку (стаття 293). Організація масових заворушень (стаття 294).
Частини перша, друга статті 42	Кожен має право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.	Заняття підприємницькою діяльністю, щодо якої немає заборон, прямо встановлених законом (стаття 203). Заняття підприємницькою діяльністю особами, щодо яких в законі встановлені обмеження (стаття 203).
Частина третя статті 42	Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.	Примушування до антиконкурентних узгоджених дій, які прямо не передбачені законом про захист економічної конкуренції (стаття 228).
Частина четверта статті 44	Заборона страйку можлива лише на підставі закону.	Перешкоджання участі у страйку шляхом інших незаконних дій, якщо їх протиправність прямо не визначена законом (стаття 174).

Частина друга статті 51	Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.	Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), за умови досягнення дітьми повноліття (стаття 164).
Частина друга статті 53	Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах.	Ненадання права представникам національних меншин на навчання рідною мовою у приватних закладах освіти (стаття 161).
Частина друга статті 57	Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.	Не може визнаватися злочином порушення обов'язків, якщо такі обов'язки належно не доведені до населення (загальне положення).
Частина перша статті 60	Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження або накази.	Відкрита відмова виконати явно злочинний наказ начальника (стаття 402). Невиконання явно злочинного наказу (стаття 403).
Частина перша статті 61	Ніхто не може бути двічі притягнутий до кримінальної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.	Невиконання судового рішення, якщо воно вже було виконане раніше (стаття 382). Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, якщо це покарання вже було виконане раніше (стаття 389). Ухилення від покарання, у виді обмеження волі або у виді позбавлення волі, якщо це покарання вже було виконане раніше (стаття 390).
Частина перша статті 63	Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом.	Відмова свідка давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом (стаття 385).
Частина перша статті 67	Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.	Ухилення від сплати платежів, порядок і розмір сплати яких визначений не законом, а іншим актом (зокрема роз'ясненнями податкових органів) (стаття 212).

Стаття 71	Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права.	Перешкоджання здійсненню виборчого права (стаття 157). Порушення таємниці голосування під час проведення виборів, не передбачених законом (стаття 159).
Стаття 74	Не допускається проведення референдуму з питань податків, бюджету та амністії.	Порушення законодавства про референдум, якщо він проводиться з питань, заборонених Конституцією України (стаття 160).

З прийняттям чинного КК України предмет його правового регулювання залишився незмінним, хоча КК України 1960 року зазнав численних змін. Особливого значення у цьому аспекті набуває метод правового регулювання, який трансформується у його принципах[1]. Тому, кажучи про спільну дію норм Конституції й кримінального закону, потрібно визначити завдання, поставлені перед останнім. Згідно з частиною першою статті 1 КК України вони полягають у охороні прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку і громадської безпеки, навколишнього середовища, конституційного ладу від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Спостерігаємо деяку схожість у визначенні об'єктів кримінально-правової охорони як у Конституції, так і в кримінальному законі. Однак звертає на себе увагу некоректність викладу цих завдань у КК України та відсутність однакової термінології. Зокрема, у згаданій статті в одному випадку злочин розкривається як злочинне посягання, а в іншому — як просто злочин[2].

Аналізуючи ці завдання, можна виокремити не один, а п'ять напрямів кримінально-правової охорони, а саме: охорона абсолютних цінностей (життя та здоров'я особи, державна безпека, безпека миру та людства); охорона та захист цінностей буття (власність, навколишнє середовище, свобода та недоторканність особи, безпека виробництва тощо); охорона та захист правових цінностей (правосуддя, правопорядок, авторитет державної влади захист права інтелектуальної власності, порядок господарської діяльності тощо). Четвертий напрям — це шлях, яким мають реалізуватися три попередні завдання, тобто КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (частина друга статті 1). Нарешті п'ятий напрям — запобігання злочинам, саме злочинам, а не злочинним посяганням. Отже, щодо запобігання злочинам, то винятку не зроблено щодо жодного їх виду, тобто попереджатися повинні всі злочини[3].

Потребує особливого розуміння логіка формулювання завдань КК України. Вона будується як органічне поєднання предмета та методу правового

[1] *Ковальський В.С.* Конституційні засади визначення принципів кримінального права // Вісник Академії адвокатури України. — Випуск 4. — 2005. — С. 68—74.

[2] Щодо критичних зауважень з цього приводу стосовно російського законодавства див.: *Лопашенко Н.О.* Ефективне кримінальне законодавство: утопія чи нереалізовані можливості? // Юридичний вісник України. — 2007. — № 22.

[3] Аналіз результатів виконання цих завдань є предметом іншого дослідження, хоча судова статистика дає підстави вважати, що саме останнє завдання належним чином не виконується. Див. більш докладно: *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — С. 326—334.

регулювання. При цьому охоронна функція кримінального закону є головною, а інші — похідними (регулятивна, запобіжна, інформаційна). Охорона від злочинних посягань означає, що вони або не були скоєні завдяки існуванню та застосуванню на практиці кримінального закону, або вчинені злочини належним чином розслідувані й потерпілі отримали захист шляхом дії кримінального закону[1].

Захищаючи конкретних потерпілих, КК України захищає й інших осіб або цінності. Тут варто вести мову вже не про завдання, чи предмет, а про метод регулювання, тобто про охоронну функцію кримінального закону як головну та про похідні від неї функції. Як відомо, предметом правового регулювання є відносини між державою та особою, котра вчинила злочин. Що стосується функцій охорони, то, оскільки число осіб, підданих охороні, дорівнює числу осіб, які не вчинили злочини, або кількості потенційних жертв, за винятком осіб, які вже стали жертвами злочинів, то під дію кримінального закону підпадає практично все населення держави.

Сучасний КК України є значною мірою похідним продуктом політики декриміналізації суспільно небезпечних діянь[2]. Із прийняттям нової Конституції декриміналізація як складова правової політики держави набула особливого значення. Вона впливає на інші галузі законодавства, зокрема, на розвиток норм про адміністративну та дисциплінарну відповідальність, що свідчить про особливе значення методу правового регулювання. Проте при розробці КК України не було визначено принципів кримінального закону як складових методу правового регулювання у цій сфері, на відміну, скажімо, від кримінальних кодексів Росії і Білорусі, де принципи кримінального законодавства становлять окрему галузеву систему кримінального закону.

Правова політика української держави має спиратися на конституційні засади регулювання охорони та захисту конституційних цінностей. У Конституції України визначено не менше дев'яноста об'єктів кримінально-правової охорони, тоді як у статті 1 КК України зазначено лише про права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок, громадську безпеку, довкілля, конституційний устрій, мир і безпеку людства. Тому можна констатувати, що логіко-правові зв'язки між двома законами не є симетричними.

Як свідчить історія прийняття законодавчих актів, між конституційними та кримінально-правовими нормами певний час існувала колізія. Звичайно, це спостерігається тоді, коли конституцію прийнято пізніше, ніж нормативно-правові акти інших галузей права. Наприклад, невідповідність між положеннями Конституції України 1996 року та Кримінального кодексу 1960 року: з одного боку, рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (частина четверта статті 13 Конституції України), а з іншого, різна відповідальність за злочини проти державної і колективної власності та приватної власності. Більше того, у Кримінальному кодексі 1960 року передбачався за-

[1] Існує думка, що всі процедури процесуального і кримінально-правового характеру не можуть бути віднесені до охорони потерпілих; щонайбільше може йтися про інше завдання кримінального законодавства — запобігання злочинам шляхом специфічної дії на винного (спеціальна превенція) і на всіх осіб, здатних до вчинення подібних злочинів (загальна превенція). Проте це завдання не має відношення до охорони цінностей. Див.: *Лопашенко Н.О.* Зазнач. публікація.

[2] *Баулін Ю.В.* Тенденції розвитку сучасного кримінального права України // Юридичний вісник України. — 2007. — № 15.

хист особистої форми власності, невідомої сучасній Конституції, — про приватну власність тоді не йшлося.

Окремі розбіжності між положеннями Конституції і статтями Кримінального кодексу 1960 року усувалися в процесі законотворення, а також рішеннями Конституційного Суду України. Серед найбільш резонансних — рішення про визнання неконституційності смертної кари. Однак з прийняттям чинної Конституції держави актуальність питань взаємодії конституційного та кримінального законів не зменшилась, про що свідчить велика кількість рішень Конституційного Суду та складність розглянутих у них питань, зокрема щодо змісту кримінальної відповідальності, зворотної дії кримінального закону в часі тощо. Ці питання, на нашу думку, є предметом дослідження конституційних засад визначення функцій кримінального закону.

ПРИРОДА АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

М. Савчин,
кандидат юридичних наук

У системі джерел конституційного права акти Конституційного Суду України є порівняно новим феноменом. Сьогодні дискутується питання навіть про правомірність аналізу цих актів саме як джерел конституційного права. Однак такі погляди відображають минуле радянське праворозуміння, яке зводило джерела права до системи нормативно-правових актів як зовнішнього його прояву. Це, на нашу думку, не стосується актів судової влади[1].

Проблема розуміння джерел конституційного права актуальна ще й тому, що право є інструментом упорядкування відносин у суспільстві, воно формує потреби та інтереси учасників правовідносин, визначаючи баланс цих інтересів та забезпечуючи гарантії основних прав і свобод. Відповідно, у кожній правовій системі існує власна оригінальна система джерел конституційного права, в якій важлива роль належить актам органів конституційної юрисдикції як складовим системи конституціоналізму.

Найчастіше акти конституційних судів розглядаються у контексті інтерпретаційної діяльності, яка є іманентною ознакою конституційної юстиції. Зокрема, відомий вітчизняний правознавець П. Рабінович розглядає їх через призму герменевтики як основи інтерпретації правових норм[2]. Це зумовлює прийняття рішення з урахуванням соціального контексту, відповідно до чого Конституційний Суд України (далі — КСУ) приймає акти щодо захисту основних прав і свобод («праволюдинні акти»), а також при вирішенні спорів щодо компетенції (компетенційні акти)[3]. На думку С. Шевчука, конституційна юриспруденція забезпечує вирішення складних конституційних спорів, пов'язаних із політичними питаннями, про що свідчать доктрини «політичного питання», «політичної доцільності» та «поля розсуду держави»[4].

Інша група дослідників розглядає акти конституційних судів як нормативно-правові. На переконання В. Гергелійника, у разі визнання КСУ закону або його окремих положень неконституційними «створюється нова норма права, яка скасовує попередню, поширюється на невизначене коло випадків, є обов'язковою для всіх суб'єктів правовідносин в Україні та не підлягає оскарженню»; у випадку інтерпретації, залежно від її об'єкта (конституції чи закону), акти КСУ мають ознаки нормативності і не можуть розглядатися як джерело права. Вони є інтерпретаційними актами, що мають допоміжний

---

[1] *Марченко М.Н.* Источники права. — М., 2005. — С. 58—76; *Марченко М.Н.* Судебное правотворчество и судейское право. — М., 2007. — С. 84—143.

[2] *Рабінович П.* Правотлумачення і герменевтика (за матеріалами практики Конституційного Суду України) // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 4.

[3] Там само. — С. 16.

[4] *Шевчук С.* Основи конституційної юрисдикції. — Х.: Консум, 2002. — С. 99, 148—166; *Шевчук С.* Концепція самообмеження суду: доктрина «політичного питання», «політичної діяльності» та «поля розсуду держави» // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 3.

характер[1]. М. Тесленко розкриває природу актів КСУ через категорію «правові позиції» як своєрідну «протонормативну» їх правову основу і, по суті, доходить подібних висновків[2]. У вітчизняній юридичній літературі природі актів Конституційного Суду приділено також увагу у працях В. Тихого, В. Скоморохи, В. Пшеничного, П. Мартиненка, В. Шаповала, С. Шевчука та інших відомих вчених[3]. У російській науковій думці привертають увагу дослідження цієї проблеми у працях М. Вітрука, В. Кряжкова, Л. Лазарєва, Т. Хабрієвої, Б. Ебзєєва та інших[4].

Російська юридична література під джерелами права розуміє офіційні форми вираження та закріплення (а також зміни або скасування) правових норм, чинних у державі. Однак нормативність права не може повною мірою характеризувати його форму вираження. Іншими словами, буття права багатогранніше за чинність правових норм. Правова норма здебільшого має конкретний характер. З іншого боку, у конституційному праві правові норми мають високий ступінь узагальнення і набувають характеристики правових принципів.

Російський вчений О. Кутафін дотримується позитивістських позицій, вважаючи, що «джерело права у юридичному розумінні» є «нормативним актом, який містить конституційно-правові норми»[5].

На противагу йому, інший російський вчений, М. Баглай, зазначає, що право не полягає лише у позитивному правовому регулюванні. Норми конституційного права, які отримують вираз у різноманітних формах, покликані «охороняти основні права і свободи людини та засновувати з цією метою певну систему державної влади»[6].

Позиція вчених, які вважають, що нібито при визнанні неконституційними положень закону виникає нова норма, викликає заперечення, оскільки у цьому випадку необхідно безпосередньо застосовувати норму Конституції у контексті рішення КСУ. Треба також враховувати порівняльний конституційний аспект проблематики і розглядати функції конституційної юрисдик-

---

[1] *Гергелійник В.О.* Правові проблеми становлення і функціонування конституційної юстиції України: Автореф.... дис. канд. юр. наук. — К., 2000. — С. 14—15.

[2] *Тесленко М.* Конституційна юрисдикція в Україні. — К., 2001. — С. 11—13.

[3] *Тихий В.* Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України // Вісник КСУ. — 1998. — № 4. — С. 38—45; *Скомороха В., Пшеничний В.* Конституційний контроль: питання розгляду справ, характеру та змісту рішень Конституційного Суду України // Вісник КСУ. — 1999. — № 1. — С. 51—63; *Скомороха В.* Окремі питання діяльності конституційної юстиції в Україні // Право України. — 1999. — № 12. — С. 8—10; *Скомороха В.* Окремі питання поділу влади, визначення державної та судової влади, незалежності судової влади // Вісник КСУ. — 2000. — № 1. — С. 65—67; *Мартиненко П.* Конституційний Суд України: повноваження у контексті дворічного досвіду (квітень 1997 — квітень 1999 року) // Вісник КСУ. — 1999. — № 4. — С. 46—62; *Шаповал В.* Теоретичні проблеми реалізації Конституції України // Право України. — 1997. — № 6. — С. 5—7; Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) // Вісник КСУ. — 1999. — № 3. — С. 52—57; Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. — 1998. — № 5. — С. 27—28; *Шевчук С.* Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту // Право України. — 2000. — № 2. — С. 45—48; *Тесленко М.* Правова природа актів Конституційного Суду України // Право України. — 2000. — № 2. — С. 6—9.

[4] *Витрук Н.В.* Конституционное правосудие. — М., 1998. — С. 253—270, 273—275; *Кряжков В.А., Лазарев Л.В.* Конституционная юстиция в Российской Федерации. — М., 1998. — С. 227—257; *Хабриева Т.Я.* Толкование Конституции Российской Федерации: теория и практика. — М., 1998; *Эбзеев Б.С.* Конституция. Правовое государство. Конституционный Суд. — М., 1996; Толкование Конституции Конституционным Судом Российской Федерации: теоретические и практические проблемы // Государство и право. — 1998. — № 5. — С. 3—8.

[5] *Кутафин О.Е.* Предмет конституционного права. — М., 2001. — С. 165.

[6] *Баглай М.В.* Конституционное право Российской Федерации. — М., 1999. — С. 3, 17, 18—20.

ції щодо тлумачення конституції в рамках трьох концепцій діяльності КСУ: по-перше, як своєрідного законодавця; по-друге, як носія установчої влади; по-третє, як творця надконституційних принципів, що відображають природне право[1].

Таке неоднозначне бачення природи актів органу конституційної юрисдикції зумовлено штучним розмежуванням функцій конституційного контролю та інтерпретації Основного Закону, адже інтерпретації конституції і законів розглядаються чомусь окремо. За своїм змістом правова позиція будь-якого суду є правовою основою обґрунтування рішення, а в контексті конституційного контролю є необхідність роз'яснення змісту конституційних норм у нерозривному зв'язку з поточним законодавством з огляду на абстрактний та відкритий характер перших. Штучне розмежування функцій щодо інтерпретації конституції і закону зумовлює втрати логічного зв'язку правової позиції (правової основи) та обґрунтування рішень конституційними судами. Евфемізми у викладенні правової основи рішення («негативний законодавець» — у випадку конституційного контролю та «позитивний законодавець» — у разі офіційного тлумачення конституції і законів) застосовуються для розмежування правового стилю залежно від категорії справи. Однак при розгляді будь-якої справи орган конституційної юрисдикції пов'язаний принципом верховенства права та ієрархією правових норм.

Аналіз місця й ролі актів органу конституційної юрисдикції у системі джерел конституційного права можна розкрити через поєднання аксіологічного та антропологічного, системного і синергетичного, формально-юридичного і природно-правового підходів. Тоді виявляється, що система суспільних цінностей та відчуття місця людини, соціальних спільнот та інститутів у суспільстві визначають правову культуру і правосвідомість, що впливає на характер актів судової влади. Судовий конституційний контроль є необхідною складовою конституціоналізму та важливим елементом у системі гарантій конституційного ладу, а судові рішення впливають на законодавство та адміністративну практику, які повинні відповідати режиму конституційності. Конституційна юрисдикція, виражаючи існуючий рівень конституційної доктрини, оперує конституційними принципами, які за своєю природою є не лише відображенням позитивного права, а й містять певні надпозитивні цінності, насамперед загальновизнані людські.

Характеризуючи ознаки джерел права, слід звернути увагу на те, що вони видаються уповноваженими суб'єктами правотворчості і мають відповідати нормативним положенням актів, виданих суб'єктами правотворчості вищого рівня. Нормативний акт набуває загальнообов'язкової сили, передумовою чого є його оприлюднення або інше передбачене законодавством доведення до відома виконавців.

У традиційній вітчизняній правовій доктрині судові рішення вважаються сумнівним джерелом права, оскільки це нібито підриває принцип верховенства парламенту у нормотворенні. З іншого боку, зазначена проблема є також предметом дискусії навіть у контексті розуміння природи установчої та ревізійної влади, співвідношення установчої влади народу та організаційно-правової влади, тобто публічної влади інститутів держави та місцевого самоврядування.

---

[1] *Тропер М.* Проблема толкования и теория верховенства конституции // Сравнительное конституционное обозрение. — 2005. — № 4. — С. 178.

Розуміння природи джерела права більш складне і неоднозначне. Так, один із найавторитетніших позитивістів, Г. Кельзен, блискуче сформулював доктрину ієрархії правових норм як співвідношення між основною та похідними нормами[1]. Однак він так і не пояснив суті основної норми, оскільки вона у його концепції має трансцендентальний характер щодо інших норм позитивного права. Він звертається навіть до Біблії, де наведено приклад встановлення людського (власне, позитивного) закону у формі Десяти Заповідей[2].

Суд при вирішенні спору також виконує установчу функцію, оскільки здійснює пошук правової норми стосовно конкретних обставин справи та визначає, чи створено її шляхом визначеної конституцією законодавчої процедури, чи делегованим конституцією звичаєм[3].

Французький вчений Ж.-Л. Бержель виходить із гетерогенності джерел права та відносин компліментарності між ними[4]. Однак незважаючи на першість офіційних джерел права (закону і судової практики) неофіційні джерела (правовий звичай) забезпечують його гнучкість. За такої суперечності треба пам'ятати про взаємозалежність джерел права і правосвідомості[5].

Судова практика як джерело конституційного права має неоднозначний характер у країнах романо-германської правової сім'ї, оскільки основним джерелом права вважається закон (система нормативно-правових актів). В одних країнах судова практика визнається вторинним джерелом права (Іспанія, Італія, Швейцарія, ФРН), а в інших така роль суду заперечується[6].

Зокрема, правильно стверджується, що «за органами судової влади визнається не лише правозастосовна, а й правотворча функція»[7]. Однак при цьому автори доходять парадоксального висновку, що акти судової влади — це нормативно-правові акти. Ототожнення судового рішення з нормативно-правовим актом є проявом нормативізму.

Наведена думка є спрощеною, оскільки суди, вирішуючи спори про право, здійснюють пошук права щодо фактичних обставин, забезпечуючи інтерпретацію правової норми. Так, правовий режим вирішення судом «питання права» і «питання факту» є важливою ознакою, що відрізняє апеляційну та касаційну інстанції. Інтерпретація правової норми — це свідома діяльність, спрямована на розкриття змісту юридичного правила з метою правильного застосування права[8]. Ю. Грошевий вважає, що винесення суддею обґрунтованого рішення у справі базується на його внутрішньому переконанні та вивченні доказів[9].

Розуміння природи актів органів конституційної юрисдикції випливає із системи конституціоналізму. Конституціоналізм є такою соціальною системою, за якої публічна влада обмежена правовими засобами, насамперед конституцією, та яка гарантує дотримання основних прав і свобод людини. Принцип конституційності діяльності органів публічної влади забезпечує їх

---

[1] *Кельзен Г.* Чисте правознавство: З додатком: Проблеми справедливості // Пер. з нім. О. Мокровольського. — К.: Юніверс, 2004. — С. 248—303.

[2] Там само. — С. 215—216.

[3] Там само. — С. 263—264.

[4] *Бержель Ж.-Л.* Общая теория права. — М., 2000. — С. 101.

[5] Там само. — С. 103.

[6] *Марченко М.Н.* Источники права. — М.: Проспект, 2005. — С. 503—506.

[7] Конституційне право України: Академічний курс у 2 т. / За ред. В.Ф. Погорілка. — Т. 1. — С. 343.

[8] *Тамаш А.* Судья и общество. Динамика правосознания и правоприменения. — М., 1982. — С. 69.

[9] *Грошевой Ю.М.* Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. — Х., 1985.

підпорядкування принципу верховенства права. Тому основним елементом конституціоналізму є судовий конституційний контроль за актами органів публічної влади. При цьому органи конституційної юрисдикції забезпечують верховенство права в усіх його проявах. Судовий конституційний контроль гарантує режим конституційності від можливих свавільних дій парламентської більшості, яка може ігнорувати думку опозиції або її право на участь у виробленні та прийнятті рішень.

Відповідно, конституційна юстиція захищає суспільні цінності, що визначають нормативну природу конституції. Питання, на яке так і не зміг відповісти Г. Кельзен у своїй концепції «основної норми», вирішується лише судовим органом. Це дає можливість органу конституційної юрисдикції, до складу якого входять висококваліфіковані та авторитетні юристи, вирішувати складні питання щодо конституційності нормативно-правових актів.

Системність джерел конституційного права та синергія судової практики. У системі соціального регулювання право посідає важливе місце поряд з іншими засобами соціального порядку, такими як релігія і звичаї. В одному з досліджень справедливо зазначено, що суспільство підпорядковане трьом головним силам: релігії, яка встановлює універсальні принципи порядку — згоду або підкорення; звичаю як вираженню досвіду, знань, громадської думки; праву — засобу соціального контролю. У цій системі право виражає владу, компетентно формулює загальні правила, методи інформування громадян про них, техніку застосування і санкції. Ці три засоби соціального регулювання пов'язані між собою і надають людині загальні цінності — правду, добро, справедливість. Тому право і повинно виражати ті цінності, які відповідають людській природі[1].

Джерело права базується на його юридичній силі, зумовленій чинністю права. Тобто джерелом права можна вважати витоки змісту правових норм, які гарантуються юридичними засобами. Тому основним джерелом права, зазвичай, є письмовий документ, правовий акт. Зміст правових актів, насамперед законів, залежить від досягнень судової практики і нерідко зумовлений рівнем правової доктрини.

Джерело права не можна пов'язувати, у дусі позитивізму, лише з волею суверена. З одного боку, право обмежує, детермінує державу, зв'язує і контролює її, а з іншого — упорядковує її діяльність через позитивне правове регулювання форм, в яких ця діяльність має здійснюватись. Ці прояви впливу права досить тісно переплітаються, є взаємодоповнюючими. Стосовно держави право має не лише обмежуючий вплив; воно надає їй позитивні регулятивні функції. Держава, в свою чергу, належним чином формує право, оскільки правова зв'язаність держави реалізується у відповідних правових формах[2].

Правова система охоплює всі можливі прояви права, в тому числі й такі, що розглядаються безвідносно їх етичних основ та змісту або поза системою механізмів стримування влади. Чимало елементів правової системи визначаються в суто позитивістському контексті як явища позитивного юридичного регулювання суспільних відносин. Водночас поняття правової держави включає і етико-правовий вимір (соціальна справедливість, мораль тощо).

---

[1] The Rule of Law. — La Paz, 1961.

[2] Правові форми діяльності держави, процедурно-процесуальна регламентація діяльності її органів, посадових осіб обумовлені необхідністю контролю влади та утримання її в межах права. Див.: *Заєць А.* Правова держава: історія, теорія і практика та її значення для судової діяльності // URL: http://www.judges.org.ua/seminar6-1.htm; Государственное право Германии. Сокращ. перевод с нем. — в 2-х т. — Т. 1. — М., 1994. — С. 58.

Таким чином, система джерел конституційного права дістає вияв у сукупності правових засобів забезпечення чинності конституційних норм відповідно до їх соціальної значущості та ефективності юридичного закріплення. Засобом закріплення правових норм у романо-германській правовій сім'ї є здебільшого нормативно-правовий акт, зміст якого зумовлений політичним дискурсом, історичною спадщиною національного права, обґрунтуванням концепції цього акта у доктрині та можливою попередньою апробацією окремих його положень у судовій практиці, що стає додатковим аргументом для прийняття його парламентом чи урядом.

Правовими засобами вираження конституційного права є рушійні сили, за допомогою яких забезпечується загальнообов'язковий характер конституційних норм. Серед них можна виділити демократичні процедури відкритого обговорення суспільних потреб у конституційному регулюванні та/або необхідності його реформування. Політичні партії, що сприяють формуванню і вираженню політичної волі народу через засоби представницької демократії, забезпечують публічну дискусію щодо досягнення суспільного консенсусу з приводу основоположних цінностей і принципів. Їх набір зумовлений об'єктивними потребами індивіда у забезпеченні його основних прав і свобод, панівних у суспільстві морально-етичних, релігійних засад. Законодавство як основна форма вираження конституційного права грунтується нині на світових та вітчизняних традиціях конституціоналізму, хоча первинні конституційні норми були сформовані як звичаї та судова практика. Соціальний дирижизм через законодавство може і повинен обмежуватися засобами судового контролю, критерієм якого є конституційні цінності та принципи, покладені в основу конституційного ладу.

Чинність конституційних норм забезпечується шляхом офіційного оприлюднення їх змісту. Недодержання встановленого порядку промульгації конституційних норм означає їх нечинність. Необхідною умовою забезпечення юридичної сили конституційних норм є юридична відповідальність за їх недотримання. Тому для чинності конституційних норм важливим моментом є їх інтерпретація органом конституційної юрисдикції, що слугує засобом вирішення конституційного спору та однакового їх застосування.

Соціальна значущість джерел конституційного права зумовлена конституційними цінностями, що перебувають під судовим захистом. Серед них можна виділити основні права і свободи людини і громадянина, демократію, поділ влади, суверенітет і незалежність держави. Із соціальної значущості конституційних норм логічно випливає вимога щодо неможливості творення конституційних норм свавільно. У ході правотворчості суб'єкт правотворення, насамперед законодавець і суддя, пов'язані правом і повинні діяти відповідно до нього, не підриваючи підвалини суспільства, правову визначеність.

Ефективність правового закріплення конституційних норм зумовлена традиціями конституціоналізму. В Україні його найефективнішим засобом є законодавство та судова практика. Роль звичаю, доктрини, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права є дещо меншою. Справа в тому, що конституційна норма формалізується у вигляді юридичного документа — як правило, нормативного акта або судового рішення.

У системі джерел конституційного права існує синергія, зумовлена тим, що не можна зводити співвідношення видів джерел права до їх ієрархії. Джерела конституційного права характеризуються високим ступенем самоорганізації завдяки тому, що значну частину конституційної матерії становлять норми-принципи, норми-засади, норми-визначення, які за своїм змістом потребують конкретизації у законодавстві та судовій практиці. У

цьому випадку акти законодавства стають предметом конституційного контролю, і тому парламент при прийнятті законів пов'язаний правовими позиціями Конституційного Суду.

По суті, ієрархія існує лише серед нормативно-правових актів як джерел конституційного права[1]. Конституція як головне джерело конституційного права має своєрідний горизонтальний ефект щодо різних його джерел: нормативно-правових актів, судового прецедентного права, доктрини, конститу- ційних звичаїв. Найтісніший зв'язок спостерігається саме між конституцією та судовим прецедентним правом (конституційною юриспруденцією). Це зумовлено тим, що інтерпретація конституційних норм забезпечує їх юридичну силу шляхом конкретизації окремих аспектів у конкретних конституційних правовідносинах.

Таким чином, джерела конституційного права взаємодоповнюють одне одного. Зокрема, положення Конституції України як нормативного акта конкретизуються і деталізуються у правових актах Конституційного Суду України. Верховна Рада при прийнятті законів пов'язана правовою позицією Конституційного Суду щодо конституційних положень, на розвиток яких приймається відповідний закон. Зокрема, внаслідок прийняття Конституційним Судом України рішення у справі про свободу утворення професійних спілок Верховна Рада України внесла відповідні зміни до спеціального закону про професійні спілки, в якому було відтворено відповідну правову позицію Суду.

Правовою основою, обґрунтуванням необхідності закону є й висновки фахівців у галузі права, які репрезентують певний напрям правової доктрини. У свою чергу, для належного аргументування своєї правової позиції Конституційний Суд враховує матеріали порівняльно-правового аналізу (вони можуть містити загальновизнані принципи міжнародного права чи прийнятний зарубіжний досвід), думку авторитетних фахівців (доктрину), звичайну практику здійснення певних процедур (звичай).

З погляду співвідношення правового звичаю та закону рішення органів конституційної юрисдикції забезпечують однакове та стабільне розуміння конституційно-правових норм. Ухвалюючи рішення у справі, Конституційний Суд України визначає правомірні форми застосування таких норм.

Ця проблема стала предметом дискусії на міжнародному семінарі «Роль Конституційного Суду у суспільстві та державі», організованому спільно з Венеціанською комісією та Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва, що проходив у Києві 11 травня 2001 року[2]. Дискусія полягала в тому, чи можуть мати характер джерел права положення рішень Конституційного Суду України, викладені у мотивувальній частині. На нашу думку, *висновки Конституційного Суду, які виражають логічний зв'язок між мотивувальною та резолютивною частинами рішення, є основою його правової позиції*[3].

Переважна більшість цих висновків має загальнообов'язковий характер і подібна за природою до правила ratio decidendi рішень судів загальної

---

[1] *Марченко М.Н.* Источники права. — С. 95—114.

[2] Див.: Юридичний вісник України. — 2001. — 19—25 травня. — С. 5.

[3] Про природу правових позицій конституційної юрисдикції також див.: *Тесленко М.* Юридична сила і значення правових позицій Конституційного Суду України // Вісник КСУ. — 2003. — № 4; *Ткачук П.* Правові позиції Конституційного Суду України // Вісник КСУ. — 2006. — № 2; *Витрук Н.* Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации: понятие, природа, юридическая сила и значение // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. — 1999. — № 3.

юрисдикції, інші положення у мотивувальній частині подібні за природою до положень, що мають характер obiter dictum цих судів.

Правило ratio decidendi рішень фіксує правову основу, що має силу закону, і повинно застосовуватися не тільки при вирішенні наступних справ, а й щодо всіх інших осіб[1]. Викладення такого положення у рішенні має ґрунтуватися на результатах вивчення обставин справи, адекватно узгоджуватися з аналогічною правовою позицією суду в інших справах, а також враховувати інші рішення цього суду[2].

Правило obiter dictum має доповнюючий та аргументуючий, але необов'язковий характер. Ця частина рішення у справі покликана допомогти суддям у майбутньому, але вони не зобов'язані дотримуватися думок, викладених у ній.

Конституційний Суд формулює власні правові позиції, що викладаються у логічно взаємопов'язаних мотивувальній та резолютивній частинах його рішення. Можна припустити, що, піклуючись про ефективність та виконання власних рішень, Конституційний Суд України, у розвиток своїх правових позицій, застосовує елементи динамічного тлумачення Конституції з урахуванням особливостей чинності її норм у правовідносинах. Таким чином він демонструє м'які форми слідування своїм попереднім правовим позиціям.

Є певна відмінність між рішеннями судів загальної юрисдикції та рішеннями органів конституційної юрисдикції, яка полягає в тому, що: а) рішення судів загальної юрисдикції містять норми права, які мають більш конкретний, казуальний характер, а рішення конституційних судів ґрунтуються на конституційній нормі, тобто доповнюють її зміст, є засобом її своєрідної «добудови»; б) рішення перших безпосередньо є публічно-владною формою санкціонування норм права; останніх — інтерпретаційними актами конституційних норм, тобто актами реалізації та конкретизації Конституції.

Тому рішення конституційних судів досить складно вважати актами судового прецеденту. Їх зв'язок зі змістом основної (конституційної) норми зумовлює чинність положень таких рішень. На підставі цього можна дійти висновку, що ***сукупність правових позицій Конституційного Суду України з конкретних категорій справ утворює прецедентне право Суду***, оскільки вони ґрунтуються, окрім конституційних норм, також і на конституційних традиціях та звичаях, принципах конституційного права та положеннях наукової доктрини. Прецедентне право Конституційного Суду України виражає його доктринальний підхід до розуміння складних і суперечливих аспектів чинності Основного Закону України.

Дослідження природи актів Конституційного Суду України не можна пов'язувати лише з нормативною основою Конституції, оскільки її норми базуються на певній системі цінностей. З іншого боку, сама Конституція не може бути засобом пізнання зовнішнього світу, вона є лише юридичним інструментом, орієнтиром для правильного застосування правових норм відповідно до принципів верховенства права, демократії та поділу влади.

Однак й інструментальне бачення природи конституції не є достатнім для розуміння природи рішень конституційних судів, оскільки проблема полягає у визначенні того, що є конституційним правом. Прийняття рішень органом конституційної юрисдикції впливає на зміст законодавства та на діяльність законодавця, який пов'язаний актами органів конституційної юрисдикції. Цей вплив ще вагоміший в адміністративній практиці та практиці судів загальної юрисдикції.

---

[1] *Романов А.К.* Правовая система Англии. — М.: Дело, 2000. — С. 166.

[2] *Кросс Р.* Прецедент в английском праве. — М., 1985. — С. 59, 88—89.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

С. Владиченко,

головний спеціаліст
апарату Постійного представника Кабінету Міністрів України
у Конституційному Суді України

Посилення ролі судових органів у захисті прав і свобод людини (зокрема, у розумінні статті 8 Загальної декларації прав людини: поновлення в правах у випадку їх порушення та усунення перешкод для реалізації суб'єктивних прав) засобами конституційного контролю є на сьогодні загальносвітовою тенденцією. Адже головною передумовою виникнення інституту конституційного контролю була об'єктивна необхідність «забезпечити верховенство і пряму дію конституції, обмежити владу держави, гарантувати права й свободи особи»[1].

Правозахисна діяльність судових органів шляхом здійснення конституційного контролю порівняно нещодавно стала предметом дослідження вітчизняних вчених-конституціоналістів. Уже з'явилася низка досить цікавих робіт, автори яких висвітлюють деякі теоретичні й практичні аспекти цієї діяльності, що «значно розширює традиційні уявлення про правосуддя»[2]. Заслуговують на увагу праці В. Шаповала, В. Скоморохи, М. Савенка, О. Марцеляка, М. Кельмана, М. Тесленко та інших. Однак переважна більшість дослідників обмежується вивченням тих чи інших рис європейської (австрійської) моделі захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції, що була реалізована в Україні. Однак теорія і практика судового захисту прав людини шляхом встановлення відповідності дій та нормативних актів органів державної влади чинній конституції вперше сформувались у Сполучених Штатах Америки. І попри те, що американська модель суттєво відрізняється від європейської, вона справила (і продовжує справляти) значний вплив на розвиток інституту конституційного контролю у країнах континентальної (романо-германської) правової сім'ї. Це потребує грунтовного дослідження особливостей даної моделі.

По суті, правові засади функціонування механізму захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції почали формуватися в США одра-

[1] *Кряжков В. А., Лазарев Л. В.* Конституционная юстиция в Российской Федерации. — М., 1998. — С. 11.

[2] *Бойков А. Д.* Третья власть в России. — М., 1997. — С. 103.

зу після прийняття у 1787 році Конституції. Основний Закон США став першою в історії писаною Конституцією, що формально закріпила природні невід'ємні права людини і ряд юридичних гарантій цих прав, а також зробила суди дійсно незалежними й авторитетними[1], відвівши їм особливе місце серед інших органів державної влади.

Слід зазначити, що хоча в конституції деяких американських штатів було включено переліки «природних і невідчужуваних» прав людини, «батьки-засновники» Сполучених Штатів не вважали за потрібне детально фіксувати в Конституції основні принципи, які виражають взаємовідносини держави і особи, оскільки були переконані, що сама організація публічної влади в США дозволить захистити індивіда від сваволі держави[2]. Тому спочатку обсяг закріплених у цьому документі прав і свобод громадян був незначним. Їх перелік містили насамперед конституції штатів.

Конституційні права американців значно розширилися після того, як набули чинності перші десять поправок до Основного Закону США — Білля про права, що втілив на загальнодержавному рівні концепції Дж. Локка про невідчужувані права-свободи, властиві від народження кожному індивіду. Цей акт досить своєрідно закріплює такі права й свободи — у тексті конституційних поправок використовується негативний спосіб їх формулювання. Тим самим автори Білля підтвердили свою відданість ідеям природного права, оскільки головний акцент в регламентації прав і свобод зроблено не на їх проголошенні, а на гарантіях реалізації, що свідчить про прагнення не допустити насамперед сваволі державної влади, встановити її межі стосовно людини[3].

Як зазначає Г. Барнетт, саме судовий захист «завжди розглядався американським законодавцем основним способом захисту громадянами своїх конституційних прав від незаконних зазіхань та протиправних дій з боку держави чи її представників»[4]. Право особи звернутися до суду з вимогою провести розслідування законності дій представників адміністрації та скасувати їх у випадку незаконності передбачалося, наприклад, Конституцією Північної Кароліни. Відповідно до цієї норми суд наділявся правом встановлювати відповідність дій органів влади чинній Конституції[5].

Слід зауважити, що в тексті Конституції США не зафіксовано чимало важливих прав особи, натомість є багато загальних виразів, нечітких і навіть суперечливих положень[6]. Їх лаконічність у поєднанні з «жорсткістю» цього політико-правового документа (процедура внесення змін до Основного Закону США досить складна) зумовили появу в американському праві, де зберегло свою силу англійське загальне право, феномену, котрий в доктрині називається «живою конституцією». Суть цього правового явища загалом полягає у тому, що, по-перше, в США федеральна Конституція є найважливішим джерелом права[7], і, по-друге, усунення прогалин в Конституції, а також уточнення, доповнення її положень, зокрема, стосовно прав і свобод особи, здійснюються актами американського парламенту (Конгресу), Президента країни і Верховного суду США. Причому найвища судова

[1] Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты. — М., 1993. — С. 7.

[2] *Гамильтон А., Мэдисон Дж., Джей Дж.* Федералист. — М., 1993. — С. 554—556.

[3] *Лафитский В.И.* Конституции американских штатов (исторический очерк) // Практика буржуазного конституционализма. — М., 1982. — С. 22—23.

[4] *Barnett H.* Constitutional Law. — London, 1999. — P. 46.

[5] *Лафитский В.И.* Зазнач. праця. — С. 23.

[6] Конституции зарубежных государств / Сост. В.В. Маклаков. — М., 2002. — С. 340.

[7] *Channing Edward.* A History of the United States. 6 vols. — N.Y., 1988; — Vol. 3. — P. 64.

інституція відіграє тут провідну роль, оскільки може тлумачити Основний Закон і здійснювати конституційний контроль, тобто вирішувати питання про відповідність Конституції актів Конгресу, Президента й органів влади штатів[1].

Зауважимо, що в Конституції США не йдеться про право Верховного суду здійснювати конституційний контроль. Стосовно ж інших федеральних судів зазначено лише, що у разі потреби їх може створювати Конгрес. Однак ще під час обговорення проекту конституції 1787 року її прихильники стверджували, що вона передбачає право судів перевіряти конституційність актів парламенту, а також тлумачити Основний Закон. «Жоден законодавчий акт, що суперечить Конституції, не може бути чинним... Тлумачення законів — сфера діяльності судів... Конституція є і повинна розглядатися суддями як Основний Закон. Вони мають встановлювати її значення, як і значення будь-яких конкретних актів законодавчого органу. У разі якщо між ними виникають нездоланні суперечності, конституцію слід ставити вище статуту... Коли виражена в статутах воля законодавців суперечить волі народу, вираженій у конституції, судді мусять керуватися останньою, а не першою», — писав О. Гамільтон[2]. Ця теза, очевидно, свідчить про творче застосування ним та його однодумцями теоретичної концепції, що на той час склалась на основі практики британської Таємної ради. Починаючи з XVI століття вона здійснювала своєрідний «вищий контроль» за відповідністю нормативно-правових актів заморських територій Великобританії праву метрополії і мала право визнати акти легіслатур (законодавчих зборів) колоній недійсними, якщо ті суперечили законодавчим приписам парламенту або загальному праву[3].

У зв'язку з цим зауважимо про ще один важливий момент. Як пише Г. Барнетт, у процесі здійснення Таємною радою контрольних функцій її члени при ухваленні конкретних рішень вдавалися до змістового аналізу таких фундаментальних актів англійського конституційного права, як Habeas Corpus Act (1679), Білль про права (1689) та інших, що вважаються складовою британської Конституції[4].

З початку свого існування Верховний суд США у деяких рішеннях торкався питань конституційності нормативно-правових актів стосовно прав і свобод людини. Ще в 1796 році він вперше спеціально розглянув питання, чи відповідає Конституції США акт Конгресу про оподаткування власників карет, і визнав його таким, що не суперечить Основному Закону. Разом з тим треба визнати, що перші випадки захисту прав людини шляхом судового тлумачення Основного Закону мали місце в американських колоніях задовго до того, як подібна практика утвердилась на федеральному рівні. Так, ще 1781 року Верховний суд штату Масачусетс у справі Волкера дав широке тлумачення статті 1 Декларації прав місцевої конституції 1780 року, яка проголошувала, що всі люди є вільними й рівними від народження. У результаті негра Волкера було звільнено з рабства[5].

Проте розгорнуте обгрунтування права судів, точніше судової влади в цілому, здійснювати загальний конституційний контроль з огляду на доктрину судового прецеденту зробив Верховний суд США, а саме голова Су-

---

[1] *Haines Charles G.* The Role of the Supreme Court in American Government and Politics: 2 vols. — Vol. 1 — N. Y., 1980. — P. 70—73.

[2] *Гамильтон А., Мэдисон Дж., Джей Дж.* Зазнач. праця. — С. 505.

[3] *Blackstone William.* Commentaries on the Laws of England. — N. Y., 1978. — P. 26—28.

[4] *Barnett H.* Зазнач. праця. — P. 21—23.

[5] *Morison S. E.* The Oxford History of the American People. — 4 vols. — N. Y., 1982. — P. 357.

ду Дж. Маршал у рішенні, яке він постановив 1803 року у відомій справі «Марбері проти Медісона». Пославшись на норми розділу 2 статті VI Основного Закону («Конституція та закони Сполучених Штатів, які мають прийматися згідно з нею... вважаються найвищим правом країни»), розділу 2 статті III Конституції («судова влада поширюється на спори, стороною в яких є Сполучені Штати»), Дж. Маршал дійшов висновку про нечинність правових актів, які суперечать Конституції, і визнав неконституційним розділ 13 Федерального закону «Про судоустрій»[1].

Отже, голова Верховного суду США, спираючись на принципи загального права, для якого визначальною є правотворча роль суддів, та вже згадувану британську концепцію конституційного контролю, адаптовану до тогочасних американських реалій, фактично поширив конституційний принцип верховенства права (rule of law), який спочатку призначався здебільшого для виконавчої влади, на самого законодавця: «Середнього шляху тут немає... Закон, що суперечить Конституції, є недійсним»[2].

Можна погодитися з дослідниками, на думку яких твердження Верховного суду США про нечинність позитивного законодавства, яке не відповідає Конституції, є результатом творчого тлумачення відповідних конституційних положень, що безпосередньо не містили у собі такого висновку[3]. Недаремно А. Токвіль назвав судовий конституційний контроль унікальним американським винаходом[4]. Тож мають рацію автори, які вважають, що Верховний суд США фактично привласнив собі право конституційного контролю — перевірку актів органів законодавчої та виконавчої влади як за формальними, так і за змістовими критеріями на відповідність конституційним приписам[5].

Отже, практична діяльність судових органів, насамперед найвищої судової інстанції — Верховного суду США, щодо перевірки на відповідність Конституції правових актів лягла в основу американської моделі захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції. Головною особливістю цієї моделі є те, що перевірка конституційності законів, інших нормативних актів проводиться судами лише у процесі розгляду конкретних справ. Судам навіть прямо заборонено здійснювати таку перевірку, коли вона не випливає з контексту справи. А функція конституційного контролю є фактично невіддільною від основної функції суду — вирішення конкретних правових спорів. Зрозуміло, що коли при вирішенні спору перевіряється конституційність акта, який був застосований чи підлягає застосуванню, вже має місце не звичайне, а особливе — конституційне судочинство. При цьому, як зазначає В. Бернхем, будь-який приватний або громадський позивач може заперечувати конституційність будь-якого закону чи будь-яких дій уряду[6].

Після відомої «справи всіх справ» 1803 року понад півстоліття Суд не користувався своїми прерогативами у сфері конституційного контролю. Лише в 1857 році він визнав неконституційним закон, що допускав набуття громадянства США неграми. Як підкреслює відомий американський вче-

---

1 The Living U.S. Constitution Story. Leading Supreme Court Decisions. Presented with Historical Notes by S. K. Padovef. — N. Y., 1983. — P. 46.

2 Там само. — P. 47.

3 *Шевчук С.* Основи конституційної юриспруденції. — Х., 2002. — С. 237.

4 *Blackstone William.* Зазнач. праця. — P. 31.

5 The Living U.S. Constitution Story. Leading Supreme Court Decisions. Presented with Historical Notes by S. K. Padovef. — N. Y., 1983. — P. 48.

6 *Бернхем В.* Вступ до права та правової системи США. — К., 1999. — С. 295.

ний-юрист Л. Фрідмен, досі це рішення вважається найганебнішим за всю довгу історію Суду[1]. І тільки після того, як у 1865 році поправкою XII до Конституції було скасовано рабство, Верховний суд почав виявляти активність у захисті прав і свобод людини засобами конституційної юстиції.

Згідно з преамбулою Основного Закону, яка проголошує головним завданням Конституції забезпечення громадянам США можливості безперешкодно користуватися «благами свободи», в центрі уваги Суду традиційно перебувають «фундаментальні» — громадянські (особисті) права. Серед них виділяють так звані пріоритетні, яким надається особливе значення[2]. З огляду на те, що перелік «фундаментальних» прав і свобод особи у федеральній Конституції є досить неповним, навіть з урахуванням усіх поправок, об'єктивно зростає значення судових рішень і насамперед вердиктів Верховного суду, які інтерпретують, розвивають відповідні положення Основного Закону[3].

Однак попри те, що поправка IX до Основного Закону США встановлює: «Перелік у Конституції певних прав не слід тлумачити як заперечення чи применшення інших прав», в американській доктрині і судовій практиці соціально-економічні й культурні права і свободи не віднесено до «фундаментальних». Це означає, що вони не користуються конституційним захистом на федеральному рівні. Такий підхід підтверджений рядом рішень Верховного суду. Наприклад, у 1972 році він постановив, що потреба в нормальному житлі не є «фундаментальним інтересом», а у 1973 році вказав, що право на освіту жодним чином не випливає з Конституції[4].

Загалом зазначені права Суд трактує досить вузько — лише як неприпустимість дискримінації у відповідних сферах суспільного життя[5]. Проте вчені та юристи-практики в цілому високо оцінюють роботу судової системи США на чолі з Верховним судом щодо захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції. Тут не можна не погодитися з відомим французьким дослідником Р. Давидом, який стверджує, що в процесі застосування та інтерпретації конституційних норм Верховний суд пристосовує Основний Закон США до потреб суспільного розвитку, оскільки нині без урахування судового тлумачення практично неможливо зрозуміти ключові положення Конституції[6].

Дійсно, важко переоцінити ту роль, яку відіграє судова влада, і насамперед Верховний суд США, у тлумаченні формально незмінної Конституції Сполучених Штатів, а отже, у формуванні та модернізації «живої конституції».

Таким чином, американська модель захисту прав і свобод людини засобами конституційної юстиції, що поєднує принципи природного права та процесуальні форми загального судочинства, по суті, була створена суддями, насамперед членами Верховного суду США. Ця модель виникла першою

---

1 *Фридмэн Л.* Введение в американское право. — М., 1993. — С. 155.

2 *Haines Charles G.* The Role of the Supreme Court in American Government and Politics: 2 vols. — Vol. 1 — N. Y., 1980. — P. 146.

3 С. Морісон зазначає, що в США досі не отримали конституційного закріплення чимало визнаних міжнародним співтовариством та конституціями інших держав світу прав і свобод людини.

4 *Мишин А. А., Власихин В. А.* Конституция США. Политико-правовой комментарий. — М., 1993. — С. 295.

5 *Tribe L., Dorf M.C.* On reading of the Constitution. — Cambridge, 1998. — P. 79.

6 *Давид Р.* Основные правовые системы современности. — М., 1996. — С. 300.

і протягом тривалого часу залишалась єдиною у світі. Серед її головних рис виділимо такі:

1. Повноваження щодо визнання неконституційними державних правових актів, які порушують права й свободи, мають усі суди, що входять до єдиної судової системи, відповідно до їх компетенції стосовно вирішення питань конституційності актів різної юридичної сили. Тож будь-який суддя при вирішенні правового спору може безпосередньо звертатися до Конституції. Причому здійснення конституційного контролю є обов'язком судді, а прерогатива «останньої інстанції» закріплена за Верховним судом країни[1].

2. Суди загальної юрисдикції мають право тлумачити Конституцію лише з метою вирішення справи — так званий принцип зв'язаної компетенції суду, тобто питання щодо конституційності державних правових актів вирішується при розгляді конкретних судових справ про порушене право, коли особі завдано шкоди через реалізацію правового акта, конституційність якого ставиться під сумнів. Причому рішення щодо відповідності Основному Закону тих чи інших правових актів або їх окремих положень, яке ухвалюється судом, стосується лише сторін у конкретній справі (omne partes). Разом з тим, згідно з поширеною в США доктриною судового прецеденту, акт, визнаний неконституційним, особливо рішенням Верховного суду, не застосовується на практиці іншими судами, хоча якогось спеціального рішення про скасування неконституційних правових норм Суд не приймає.

Таким чином, американська модель здійснення судового конституційного контролю не передбачає виділення конституційної юстиції із загального механізму правосуддя, оскільки «всі справи, якою не була б їх природа, вирішуються одними й тими самими судами і, по суті, в однакових умовах. Конституційні ж питання можуть порушуватися у будь-яких спірних справах, не потребуючи якогось особливого підходу»[2]. Об'єктивно цьому сприяють, по-перше, обставини соціального характеру, а саме: «особлива роль органів судової влади в державному механізмі країн загального права»[3], по-друге, суто юридичні фактори: загальний і вельми стислий стиль одних конституційних формулювань та, навпаки, занадто казуїстичний виклад інших, що в обох випадках відкриває широкий простір для тлумачення.

Разом з тим доктринальне трактування Верховним судом змісту статті III Конституції США, згідно з якою «конституційні» позови розглядаються судами виключно як складова «дійсного спірного питання», при вирішенні якого застосовується законодавство, що, ймовірно, не відповідає Конституції, все таки обмежує можливості фізичних та юридичних осіб щодо захисту їхніх прав та свобод. Адже в багатьох випадках позивачеві, котрий оспорює конституційність того чи іншого правового акта, досить складно довести наявність завданого йому цим актом реального чи можливого «конкретного й очевидного збитку» («фактичного збитку»).

---

[1] The Living U.S. Constitution Story. Leading Supreme Court Decisions. Presented with Historical Notes by S. K. Padovef. — N. Y., 1983. — P. 46.

[2] *Боботов С. В., Жигачев И. Ю.* Введение в правовую систему США. — М., 1997. — С. 221.

[3] *Haines Charles G.* The Role of the Supreme Court in American Government and Politics: 2 vols. — Vol. 1 — N. Y., 1980. — P. 86.

ДО 300-РІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (Конституція Пилипа Орлика 1710 року)[1]

I

Оскільки поміж трьома богословськими чеснотами чільне місце належить вірі, — у цьому першому пункті годиться повести мову про святу православну віру східного обряду, якою войовничий козацький народ уперше й понині просвітився ще за панування хозарських каганів від апостольського Константинопольського престолу і яку й нині невідступно обстоює, бо ніколи жодною чужою релігією збаламучений не був. Добре-бо відомо, що славної пам'яті гетьмана Богдана Хмельницького з Військом Запорозьким єдина причина спонукала взятися до зброї і розпочати справедливу війну проти Речі Посполитої польської (опір турботи про права і вольності): потреба вборонити свою православну віру, яку влада поляків різноманітними утисками приневолила до з'єдинення з римською церквою. Але й після того, як новоримське чужовір'я було викорінене з Вітчизни, він, саме через спільність релігії, а не з інших мотивів, удався із Військом Запорозьким і народом руським до Московської імперії за покровительством і добровільно піддався.

Тому новообраний нині найясніший гетьман, якщо Господь Бог кріпкий і нездоланний у битвах допоможе визволити нашу Вітчизну увінчаною успіхами зброєю блаженної його милості найяснішого короля шведського з ярма московської неволі, повинен того дотримуватися і, як і належить йому, особливо пильнувати і рішуче ставати на перешкоді впровадженню у нашій руській Вітчизні будь-якої чужої релігії. А якщо де-будь виявиться — чи потай, чи явно, — то повинен своєю владою її викорінювати, заборонити проповідувати і поширювати. Також не давати дозволу на проживання в Україні послідовникам чужовір'я, а особливо блудного іудаїзму.

Докладаючи всіх сил, нехай недремно піклується про те, щоб лише єдина православна віра східного обряду під послухом найсвятішого апостольського Константинопольського престолу навічно була утверджена і поширювалася для примноження Божої хвали розбудовою церков і вдосконаленням синів руських у вільних мистецтвах і щоб воно буяло і квітло, мов троянда поміж терням, між чужинецькими релігіями сусідніх держав.

А для більшого впливу чільного у Малій Русі Київського митрополичого престолу і задля зручнішого управління духовними справами нехай найясніший гетьман доб'ється по звільненню нашої Вітчизни з-під московського ярма для провінції, що йому наділена, надана і довірена та для довколишніх земель від апастольського Константинопольського престолу первісної екзаршої влади. Таким чином відновляться колишні стосунки і синівський послух нашої Вітчизни отому апостольському Константинопольському престолові, що його євангельською проповіддю наша Вітчизна удостоїлася просвітитися і утвердитися у святій Вселенській вірі.

[1] Конституція Української гетьманської держави / Пер. укр. М.С. Трофимчука: Українська Правнича Фундація; Львівська Богословська Акад. — Львів; Київ: Право, 1997. — 159 с. та іл.

Науковий коментар

«Чи можуть якусь роль у консолідації українського суспільства відіграти християнські церкви? Адже в історії людства, та й в історії України, були періоди, коли саме релігія відігравала організуючу, інтегруючу, націєтворчу роль...»

І. Дзюба — літературний критик, публіцист, культуролог

1. Коментар до першого параграфа Конституції гетьмана Пилипа Орлика недаремно починається вищенаведеною цитатою, оскільки в цьому параграфі йдеться саме про питання віросповідання, які завжди відігравали важливу роль в українському суспільстві та в процесі вітчизняного державотворення.

Християнська віра за часів гетьмана Пилипа Орлика фактично виконувала роль інструмента політичної інтеграції та самоідентифікації української спільноти, яка пізніше набула рис нації та створила модерну Українську державу. Вирішальний вплив релігії на суспільство і державу мав місце і в інших європейських країнах. Зокрема, під впливом християнської релігії в Європі остаточно сформувалася концепція національної держави.

Тоді ж, у XVIII столітті, релігія вплинула і на міжнародну систему відносин, засновану на доктрині міжнародної рівноваги. Відповідно до цієї доктрини кожна європейська держава стежила за тим, щоб не домінувала будь-яка інша. Це, зокрема, забезпечувалось через систему міжнародних договорів. Українська козацька держава часів гетьмана Пилипа Орлика брала активну участь у забезпеченні міжнародної рівноваги в Центральній та Східній Європі.

Отже, християнська віра як духовна основа українського суспільства та національної державності відігравала провідну роль у їх внутрішньому і зовнішньому житті.

2. Показово, що нормативний текст Конституції гетьмана Пилипа Орлика починається з параграфа, присвяченого питанням православної віри (церкви) східного обряду, центром якої був апостольський Константинопольський престол[1]. Православна віра розглядається як єдина загальнонаціональна релігія українського народу, котрий обрав її ще за часів Київської Русі.

Фактично у цьому параграфі Конституції гетьмана Пилипа Орлика проголошується пріоритет релігійних, тобто духовних, цінностей в житті українського народу, що цілком відповідає традиціям глибокої релігійності тогочасних українців. Про це свідчить народна мудрість, зокрема приказки: «без Бога — ані до порога»; «Бог — усьому голова» тощо.

Православна віра і сьогодні є домінуючою серед релігійних вірувань українців, а їх релігійність підтверджується, зокрема, наявністю в преамбулі Конституції України 1996 року положення про те, що Верховна Рада України приймала цю Конституцію, усвідомлюючи відповідальність перед Богом. Незважаючи на розкол православних церков у сучасній Україні православна віра виконує важливу духовну роль у громадсько-релігійному

[1] Нині це Вселенська Православна Церква.

житті українського народу. Але відповідно до Конституції України 1996 року церква та релігійні організації відокремлені від держави (стаття 35).

3. Пріоритетне значення православної віри в Українській козацькій державі зумовлювало необхідність її всебічного захисту з боку останньої. Держава вважала це своїм прямим обов'язком.

Згідно з частиною першою параграфа першого Конституції гетьмана Пилипа Орлика посягання на православну віру фактично розглядалось як посягання на саму державу, а тому гетьман як глава держави був уповноважений вживати всіх заходів для припинення подібних посягань.

У гетьманській Конституції наголошується на особливому вкладі у захист православної віри славної пам'яті гетьмана Б. Хмельницького, який у 1648—1654 роках очолив національно-визвольну боротьбу українського народу проти Речі Посполитої, зокрема проти спроб польської влади нав'язати українцям католицтво. Релігійний гніт польської шляхти та духовенства був складовою їх політичного та соціально-економічного гноблення України. Традиція Б. Хмельницького щодо захисту православної віри у ході національно-визвольної боротьби була продовжена українським народом у XIX—XX століттях.

Історичний досвід боротьби українців за православну віру східного обряду позначився на їх духовній спадщині, а також на релігійних традиціях, які навіть у часи радянського тоталітаризму були сильнішими, ніж їх заборона радянським законодавством. Водночас європейська культура сприяла формуванню у них релігійної терпимості до чужих вірувань та культів.

4. Відповідно до історичної правди (за Т. Шевченком та іншими) Конституція гетьмана Пилипа Орлика свідчить, що до спільної релігії з Московським царством українців привело те, що у пошуках підтримки в боротьбі проти Речі Посполитої гетьман Б. Хмельницький разом із Військом Запорозьким та всім українським народом уклав з цим царством міжнародну угоду в дусі доктрини міжнародної рівноваги.

Гетьманська Конституція ставить перед державою та її главою завдання: за допомоги шведського короля[1] звільнити Україну від московської неволі, але не допустити запровадження у козацькій державі будь-якої чужої релігії. Тобто православна віра українців фактично визнавалась їх єдиною вірою, що було обумовлено об'єктивними і суб'єктивними факторами розвитку тогочасного українського феодального суспільства.

Сучасна Україна реалізувала зазначену вимогу гетьманської Конституції щодо її незалежності «від Московського царства». Виконано і другу вимогу гетьманської Конституції: в Україні збережено православну віру східного обряду як віру більшості українців. Але вже не як їх єдину віру, тому що, крім православної віри, в державі існують — відповідно до конституційного принципу ідеологічної та духовної багатоманітності — десятки інших релігій та конфесій.

5. Згідно з частинами другою, третьою параграфа першого Конституції гетьмана Пилипа Орлика в незалежній Українській козацькій державі сам гетьман мав дбати про те, щоб під егідою апостольського Константинопольського Престолу була увіковічена тільки єдина православна віра східного обряду. Українська православна церква мала сприяти навчанню української молоді вільним мистецтвам, а держава — розбудові церков.

---

[1] Про укладення українсько-шведського союзу на початку XVIII ст., наприклад, див.: Указ Президента України «Про відзначення 300-річчя надій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та укладенням українсько-шведського союзу» від 9 жовтня 2007 року № 955/2007 // Урядовий кур'єр. — 18 жовтня 2007 р. — № 192. — С. 16.

Задля зручності управління духовними справами в Україні гетьман після звільнення країни від московського ярма повинен був домогтися для держави від апостольського Константинопольського Престолу первісної екзаршої влади для київського митрополитського престолу.

У положеннях частин другої, третьої параграфа першого Конституції гетьмана Пилипа Орлика не можна не помітити ідею Української Помісної Церкви, яка сьогодні, на думку багатьох представників громадськості, набуває все більшої актуальності. Так, Президент України В. Ющенко питання об'єднання православних віруючих в єдину помісну незалежну Православну Церкву відніс до справ національної безпеки — як засіб єднання українського суспільства та захист перед зовнішніми ідеологічними впливами. «Хотів би наголосити, що коли ми говоримо про політичні порозуміння, мова йде й про помісну Церкву. Мені важко збагнути, як можна говорити про духовну незалежність нації, не маючи помісної Церкви», — зауважив глава держави[1].

На початку XVIII століття одержавлення православної церкви в Українській козацькій державі, як і в інших феодальних державах того часу, було загальною нормою. В умовах боротьби за державну і духовну незалежність таке одержавлення було чи не єдино правильним способом консолідації козацтва (української шляхти), православного духовенства, селян і міщан. З часом потреба у такому одержавленні православної віри зникла, і українське православ'я стало рівним у своїх правах та обов'язках з іншими релігіями та конфесіями.

Таким чином, з'ясування змісту першого параграфа Конституції гетьмана Пилипа Орлика переконує, що проголошена в ній роль православної віри східного обряду як духовної основи функціонування Української козацької держави була об'єктивно обумовлена історичною традицією, станом розвитку українського феодального суспільства та міжнародних відносин України того часу. Це дозволяє краще зрозуміти суть історичних, конституційних і духовних традицій сучасної України.

Науковий коментар підготовлено
суддею Конституційного Суду України ***В. Кампом***

[1] Див.: Права людини в Україні. — 2006. Доповідь правозахисних організацій / Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2007. — С. 163.

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

(травень — жовтень 2007 року)

ТРАВЕНЬ

16 травня	зустріч Голови Конституційного Суду України І. Домбровського зі Спеціальним доповідачем Комісії ООН з прав людини з питань захисту та поширення права на свободу думки та її вираження А. Лігабо
31 травня	зустріч суддів Конституційного Суду України зі спеціальною делегацією Європейського Парламенту
10 травня — 16 червня	стажування працівників Конституційного Суду Республіки Індонезія в Секретаріаті Конституційного Суду України

ЧЕРВЕНЬ

26 червня — 1 липня	суддя Конституційного Суду України В. Кампо брав участь у конференції «Нова політика добросусідства ЄС як інструмент трансформації, адаптації та інтеграції — приклад України» та у IX Міжнародному Конгресі європейського та порівняльного конституційного права (м. Регенсбург, ФРН)

ЛИПЕНЬ

16 липня	зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижака із Секретарем «Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) Дж. Букіккіо

ВЕРЕСЕНЬ

5 вересня	зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижака з Передвиборчою місією спеціального комітету Парламентської асамблеї Ради Європи з питань спостереження за достроковими виборами в Україні
6 вересня	зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижака з Надзвичайним і Повноважним Послом США в Україні В. Тейлором
14 вересня	зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижака з Главою Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами до Верховної Ради України О. Гловер
19 вересня	зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижака з керівником проектів Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва, керівником представництв Фонду в Києві та Мінську Ш. Хюльсхьорстером

ЖОВТЕНЬ

3—7 жовтня	суддя Конституційного Суду України І. Домбровський брав участь у XII Єреванській міжнародній конференції «Міжнародний досвід взаємодії конституційних судів та захисників прав людини (омбудсманів) у забезпеченні та захисті прав людини» (м. Єреван, Республіка Вірменія)
10—12 жовтня	візит делегації Конституційного Суду України на чолі з Головою Конституційного Суду України А. Стрижаком до ФРН (м. Карлсруе, м. Гейдельберг)

До уваги шановних авторів!

«Вісник Конституційного Суду України» є офіційним виданням Конституційного Суду України, яке постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року включено до переліку видань, публікації в яких зараховуються у разі захисту дисертації як наукові роботи.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України; публікуються наукові статті, наукові повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер з чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи і посади, контактних телефонів, електронної пошти. Примірник рукопису підписує автор.

Разом з рукописом до редакції подається його електронна копія, записана у вигляді окремого електронного документа.

Обсяг наукових статей — 12—15 сторінок, наукового повідомлення — 5—7 сторінок машинописного тексту через півтора інтервала. Шрифт — Peterburg, розмір шрифту: 14. Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати за погодженням з автором назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

При передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації надсилайте за адресою:
01033, м. Київ, вул. Жилянська, 14, Конституційний Суд України,
редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України»,
тел. 238-11-54

Над випуском працювали:

Катерина Пігнаста
Олена Пазенко
Любов Лавриненко
Ірина Тимощук
Святослав Караваєв
Вікторія Зарецька
Михайло Черненко

Здано до складання 22.10.2007. Підписано до друку 14.11.2007.
Формат 70×100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,5. Умовн. друк. арк. 5,2. Наклад 1135 прим.
Віддруковано в ЗАТ «Віпол», ДК № 15. 03151, Київ — 151, вул. Волинська, 60.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 752 від 27.12.2001)
Зам. № .